

JÓSKAFI GYULA:

A HAMBERBURKUS

PUSZTAI TÖRTÉNET

PILLISER ÉS STANISITS NYOMDAI MŰINTÉZET, NOVI SAD 1926.

Az én korán sírba hanyatlott Decsy Józsi kedves barátomnak emlékére.

Cirkus maximus.

Cyklopsi vállát fészkelődve neki feszítette az ülés oldalpárnájának, hogy annak kócbéle majd kipattant kínjában, de még így se sikerült neki nagy, busa fejét ráhajtani.

A szembe eső ülésen, harmad osztályú jeggyel, másodikon utazó hentespár terpeszkedett. A véres hurka pozsgás képű remekes mestere, akinek merészen előretörő hasa veszedelmesen hasonlított egy földrajzi intézet glóbusához, szuszogva szólt oda emeletes tokájú feleségének, hogy az alvó óriás vállából jó egynéhány „sniclit” kellene lefaragni, hogy feje a bőrpárnát érthesse. De a műtét fölöslegesnek bizonyult, mert a vonat lassított és a nagy darab ember felneszelt.

A kényelmetlen alvás megfájdította bikanyakát, ezért hát egy kicsit úgy kenegetően megtapogatta. Aminek láttán a mellette ülő ösztövére kataszteri nyilvántartónak libabőrözött a háta: Úristen ! ha ez a vasmarok az ő feje nyelét simogatná eképpen, hát bízvást megfordíthatnák a Kápolnásnyékiek címerét a családi sírbolton, mert ettől a massage-tól alighanem menten magva szakadnék a szaracénverő ösöknek. A herkules megnézte a zsebóráját, azután óvatosan felkelt szűkre szabott helyéről, hogy le ne sodorja az utolsó levelet a jérusálemi lovagok családfájáról. Begombolta bőrzekéjét és egy igazi úri fejbólintással a kocsi pitvarába távozott. Ott megvárta míg a befékezett kerekek egy darabon még sercegeve siklottak a vágányokon, azután belelépett a pilledt hevű őszi reggel laza szövésű ezüst párájába.

Vasgyuró Sámsonnak ízléses kis kastélya volt a bikafői határban, jó ezer holdacskával. Ide menekült, mint most is, ha visszatért világkörüli csatangolásaiból, ahol kijebb nagy ragadozókra vadászott, hazafelé jövet pedig részt vett a gazdasági vándorgyűléseken és makacsul bújta a tárlatokat, meg a nagy szobrászok műtermeit. Valamikor huszár volt ugyan, de mivel a lófélében a gracilitást szerette és mivelhogy így nem igen talált maga alá való paripát, a cs. és kir. reglama meg aligha tűri vala, hogy amerikai bölényt lovagoljon, hát ott hagyta ezt a mesterséget és haza jött embernek. Nem sokat törögette a fejét, hogy mit csináljon az örökös „hosszú szabadság”-gal; a gazdaság egész embert kívánt, üres idejében pedig hódolt a szobrászat gyönyöreinek. Olyan bikákat meg athlétákat gyúrt az engedelmes agyagból, hogy a teremő Úristennek is kedve tellett bennük. Messze földön híres gulyája volt neki és abban egynéhány olyan tenyészbika sétálgatott, hogy nem győzte őket eleget mintázni. A műterme telve volt bodor homlokú vaskos bikafejekkel meg izomtanulmányokkal. A nyers erő valósággal ordított a falakról,

állványokról, sőt még a mennyezetről is. A dohányzó asztalokon, falakon valóságos garmadája hevert és lógott a gulya büszkeségét ábrázoló képeknek. Egyik másik világhírű bikafestménynek óriási keretbe foglalt rézmetszete külön festőállványon nyugodott. A Sienkievic „Quo vadis”-a Ursusának a germániai bölénnyel való életrehalálra birkózását, majdnem természetes nagyságban terracottába formálta és külön szobát szentelt neki: a testi erő imádatának anyagba tört oltára volt ez.

Mikor a pályaudvarról, a kis bakterház állomás másik oldalára került, pajkos örömmel állapította meg, hogy nem várja a hagyományos parádés fogat és így módjában lesz gyalogosan, rogyásig élvezni a búbajos szeptembervégi reggelt. Legeslegelőször is bevezetésül egy illatos cigarettára gyújt és olyan kéjjel fogja szívni az első szippantásokat, amint az az életművészek kiskátéjában meg vagyon írva. Ezt követi az ózondús levegőnek öntudatos élvezése, továbbá gyönyörködés a természet szépségeiben és záradékul, jól megérdemelt jutalomképpen, a nyolcadik kilométer végén egy olyan villásreggeli, amilyent a dekadens francia irodalom etetett végig a hőseivel. Finom mívű arany cigaretta tárcát vont hát elő a mellényzsebéből és programszerűen rágyújtott. Azután elindult és a cigaretta mellé ózont is szítt, de öt perc múlva az egész mindenségből nem látott egyebet, mint azt a poros gyalogösvényt, amelyen, fejét mélyen lehorgaszva, haladt előre, mert tökéletesen elmélyedt a legújabb témájában : egy olyan bikaviadalon járt az esze, amely telítve van igazi őserővel egyrésztől, de másrészt meg mozgatója tisztára a virtus legyen. A „Quo vadis” bikaviadalában tombol ugyan az őserő, de indító oka: az alázatos rabszolga hűség, hogy úrnője életét megmentse. A spanyol viadalokból hiányzik a keresett két tényező, mert ott ember is, állat is annyira pehelysúlyúak és szabály szerint igazodók, hogy maga a bika is üzletesnek látszik. Az amerikai prairie-ken alkalmasint terem még ilyen virtuosos küzdelem, csak hogy az a bika már fagyasztott hús alakjában érkezik mihozzánk.

A fagyasztott hús akaratlanul is, mert az életösztön a művész agyán is eluralkodik, a sült húst juttatta eszébe és egyszerre olyan éhség fogta el, hogy háttérbe szorult minden téma és összefutott a nyál a szájában: tegnap este óta egy falatot sem evett. A megállapított programot a pokolba kívánta és a faluba érve kocsit akart fogadni, hogy mentői hamarabb otthon legyen. De kukoricatörés ideje lévén, az semmi pénzért nem volt kapható. Már kezdett lassan beletörődni a sorsába, de az égiek megkönyörültek rajta: a nagyoskola előtti padon hárman üldögéltek, csendesen pipázgatva, a bánatos őszi verőfényben: a rektor, a kántor meg praeceptor urak. Ezeket is a

kukoricatörés vetette az utcára és szörnyen ráértek a tanyázásra, mert az iskolák olyan üresek voltak, mint a szegény ember padlása.

Kitörő örömmel köszöntötték a néhai tanítványt és a mókáiról megye szerte híres kántor egy rögtönzött ékes rigmussal, jó tremolós hangon, mindjárt meg is invitálta a jövevényt:

*A nagy Sámsont megkövetem,
Hogy tőle azt követelem:
Forduljon e tisztos házba,
Hogy ne essék éhen lázba.*

*Csillapítsa az étvágyát,
Egyben vesse meg az ágyát
Végcéljának minden tornak:
Egy két pohár jó kis bornak.*

Angyali szózat volt ez a szobrász füleinek. De ő is ismerte a dörgést: nem hiába volt közkedvelt násznagy, sőt fiatal korában vállalta az első vőfélyi tisztet is. Miért is illő módon, hangját szintén rezegtetve, eképpen válaszolt:

*Köszönöm a tenni valót,
Megeszem az enni valót.
De légyen ott minden jóból:
Ifjú kenyér, bor az óból.*

*Teszek úgy mint a bölcs Plátó,
Leszek vendég s vendéglátó:
Rektor, ceptor! hogy le ne késs itt,
Én hívlak meg. A kis késit!*

Bár szörnyen csiklandozta a móka a nevelő idegüket, olyan áhítatos, komoly képpel hallgatták mindannyian e költői versengést, mint a nagytiszteletű úr felhívását úrvacsora osztás előtt a szószékről.

A kántorné keze alatt varázslatos gyorsasággal megterült

az asztal és az urak jó ízűen bereggeliztek.

A praeceptor már éppen a Szent János áldását töltögette, mikor valami nagy jajveszékelés foszlányait terelgette be a szél a nyitott ablakon, amitől úgy megállt a boros üveg a kezében, mint földrengéskor az óra ingája.

— Jaj, jaj! — hallatszott a sivalkodás most már érthetően — letaposta a bika az uramat, átgázolt rajta a behemót.

Mindannyian az ablakhoz siettek és kíváncsian dugták ki a fejüket. Mári néni óbégatott utcahosszat, a Fekete Albert csordásnak a felesége; a nagy loholásban hátra csúszott fejkendőjét minduntalan előre ráncigálva. Az asszony már nem igen győzte a futást és zihálva ért az ablak alá és szinte látszott rajta, hogy várja az urak megszólítását; mert ha nem is kérdik, úgy is megoldódik a nyelve. Szerencsére a rektor megkísérelte az érdeklődést:

— Mi a nagy baj Mári néném?

— Tudja kedves, — mondta az asszony lelkendezve — hát izé a Nímethék üszője mán napok óta se nem evett, se nem ivott, hanem mindig csak epekedett a szegény pára. Máma osztán kivezették a koplalóra, de még annyi ideje se vót, hogy a tehenek közé keveredjék, mán rajta törtek a bikák. Oszt úgy adogatták egymásnak kézrül-kézre, mint táncban a legények a kapós menyecskét. Az én emberem csak vigyázta, de mikor észre vette, hogy az eszemadta mán egész testében remeg, a pulikat ráeresztette a bikákra. A négy öregebbet el is verték azok, hanem az ötödik, a Bandi, az neki ment az uramnak oszt mind összetörte a lelkem galambomat.

Mári néni ezt úgy mondta el, mintha már tanúskodnék a nagy törvényben. De mikor bevégezte, eszébe jutottak a férje meg a kijelölt árvái és visszazökkent a jajgatásba és sírátkozva szaladt a doktorért.

Az urak nem sokat tanácskoztak, hanem a szent János poharát a letiport csordás egészségére ürítették, aztán szép tempósan kísétáltak a koplalóra.

A gulya szétszórtan lehúzódtott a patak partjára. A baromkút körül pedig a bojtárgyerekek — az ifjabb Fekete nemzetség — ajnározták és mosogatták nagy ügyetlenül az édes apjukat. Az öreg talpon volt és maga beszélte el az uraknak, hogy nagyobb baja az ijedtségen kívül nem igen esett. Mert mikor a bika nekirontott, csak' a szarva közivel ütötte fel az állat, amitől széltiben fel is repedt a bőre, már minthogy az övé, de másfelől meg oldalt esett a lökéstől és így a

nagy test mellette porzott el anélkül, hogy továbbad is érintette volna.

Ezenközben megérkezett Mári néni is, persze orvos nélkül. A rezes orrú teuton doktort a kocsmában találta meg, de az meg azt mondta neki a pohár mellől, hogy hijják csak a kurschmidot, mert a bikának alighanem nagyobb baja esett, ha ilyen kemény fejű magyarral rúgott össze. Ezen egy kicsit méltatlankodott a család, de a harag mihamar elült, mert a fődolog még is csak az volt: hogy épen maradt a családfő. És Mári néni e fölötti örömében rá is borúit az ura vállára és Isten tudja hányadszor, énekelve megint rákezdte a pityergést, hogy „Jaj édes apjám”. De az öreg gyöngéden megrándította a vállát és erőltetett, feddő hangon odaszólt az asszonynak, mert attól tartott, hogy ha tovább bög az anyjuk, még az ő mécsese is eltörik: „Ugyan ne kántálj mán itt az, urak előtt!”

Az urak észrevették, hogy a családi érzés szabad megnyilvánulását az ő jelenlétük gátolja és ezért éppen távozni készültek, mikor egyszerre csak előtűnt az utcatorkolatból a Feketéék szabadságos huszár fia. A jókötésű, sűrű legénynek csak a fején meg a lábán látszott meg a huszár: mert kis piros sipka, meg sarkantyús csizma volt rajta. Egyébként lobogó ingbe — gatyába jelent meg a színen, kezében egy vasvillával. Már messziről hallatszott az ordítása:

— Hun az a bika, az Úrisstenit néki! az én idesapámat merte felöklelni?

Majd éles füttyszó sivított a levegőbe, ami a nyájörző ebeknek szólt és ezt követte egy rövid kommandó:

— Burkus! Fickó! Hellejbe a Bandinak!

A lompos, csimbókos szőrű kis állatok, mintha kifeszített húrról pattantak volna le, úgy iramodtak a nagy füstös nyakú bika irányába. Egy kettőre megkerítették és csaholva kapkodtak a bika orra felé és egy szempillantásnyi idő alatt megfordították a nagy állatot.

A felzaklatott barom most meglátta az ellenfelét és rengeteg fejét leszegve, valami vést jósló bögést hallatott és nyílegyenesen rohant a legénynek.

A nézőkben elállt a szó. Az anya szemébe kiült a halálos ijedelem és kezeit összekulcsolva magasra tartotta: némán vádolva az Eget, hogy miért adatott neki látnia, magzatja pusztulása. A csordás megfélekedett a maga fájdalmáról, de nem félt: inert ismerte a fiát. A bojtárok csak azt sajnálták, hogy nem ők állhatták ki, de büszkék voltak a bátyjukra. A rektor kimondottan pacifista lévén, e pillanatban legjobb szeretett volna otthon lenni. A praeceptor, tűzben égő szemekkel, magyar fajtáját látta megszemélyesítve a huszárbán. A kántor, piros orrán megigazítva foltozott keretű pápaszemét, hamiskás pofával az izguló praeceptort leste. A szobrászművészre úgy hatott az egész, mint egy

kinyilatkoztatás. Egész Sevillát ide szeretne volna plántálni: hadd lássák az Erőt és a Virtust a maguk végső kifejlésében.

Rengett a föld a nagy test rohanása alatt. A legény meg két kézre fogta a vasvillát; megvetette a lábait, mintha gyökeret vertek volna és előre nyújtott testtel várta a feltartozhatatlanul közeledő Végzetet.

Idő és tér kiszorult a küzdők közül és a bronzkarok irtózatos erővel beledöfték a vasat a bika orrába, oldalt nyomva a lendülő tömeget.

A párbajnak vége volt. Az állat vérző orral ügetve ment a csordához, a legény meg földbe szúrta a véres vasvillát. Bal kezével lassan levette piros kis sipkáját, a jobb karját meg dacosan meglendítette, hogy a lobogó ingujj rácsavarodott és azzal végig simította csapzott üstökét.

A hetumogerek.

Nagy Frigyesről jegyezte fel a történelem, hogy testőrségében csak olyan szál legényeket tűrt meg akiknek az apraja is megütötte a hat láb magasságot.

Sámson úr is ilyenféle souverain módon válogatta össze a cselédségét. Csakhogy nála a rátermettséget nem rőffel mérték ám, hanem olyan egységgel, amelyet még semmiféle mértékhivatala a világnak nem hitelesített. Ha valami erős embernek a neszét vette, megvárta míg megméretett és ha kiállta az egzámentet, felvette a gyűjteményébe.

Emberei közül a képesítő vizsgát, legjelesebb sikerrel, mégis Balogh Miska számadó gulyás tette le. Kevesen ösmerték azelőtt félelmetes erejét, mert merő kíméletességből nem igen élt vele. Csak egyszer: önvédelemből. Úgy egy lókötés alkalmával. És mindjárt nagy baj lett belőle: az áldozatot úgy kellett az orvostudomány minden furfangjával visszacsalogatni a másvilágról. Az eset után csendőrök jöttek érte, de Balogh Miska fütyült a perrendtartásra. Mire az egyik zsandár, az Ő-Felsége által szentesített gyakorlati szabályzat útmutatása szerint „Fertik”-be akarta vágni a puskáját, de Miska puskástól-szuronyostól hirtelen átnyalábolta, mint a pelyhet a levegőbe emelte és úgy vágta a kakastollas legényt a társához, hogy másnap a helyőrségi kórház ételmezési állománya, két fővel szaporodott

A juhász Besnyi Sándor, rangsorban a második helyre szorult. Nem éppen, mintha erő dolgában hitványabb lett volna, hanem

egy kis folt tapadt a becsületéhez: vétett a virtus ellen. Ő tudniillik csak kieszelője volt a vállalatoknak, de a végrehajtást meg a vele járó felelősséget, nagy ravaszul a pulikra hárította. Azt tartotta: egy jó puli többet ér, mint három bojtár; két jó puli: országot ér. Ilyen két pulival operált Besnyi. Alkalmatos borús éjszakán, nyáját a számárba bízva, elindult a pulikkal a tamási határ irányába. Addig mentek mendégéltek, míg meg nem mutathatta nekik az áldozatra kiszemelt nyáját. Onnét kezdve aztán szét vált az útjuk; a pulik óvatosan tovább haladtak előre, ő pedig, mint aki dolgát jól végezte, visszaballagott a szárnyakhoz. Kár volna a szót szóba ölteni, az okos pulik emberül végezték^ a dolgukat: egész kis falkát szakítottak ki a tamási uraság nyájából és azt nagy igyekezettel terelgették emerrefelé. Napszállatkor már túl a Tiszán, a vörös zsidó karámjában kérődtek a bürgék, egyformára nyírva a másunnan szerzettekkel ...

Van egy fizikai törvény, mely így szól: egy test, egy időben, csak egy helyen lehet. Tisztára ez az oka, hogy az örökifjú agg Jábes bácsi nem került az első helyre. Mert Jábes bácsi kis termetű ember ugyan, de virtus dolgában fölözi valamennyit. Ő már bevonult a történelembe is: a szabadságharc idején, surján legény korában, a Rózsa Sándor szabad csapatában pányvával szedegette lóról az osztrák szvalizséreket. Mint franc tireur már a bitófa alatt is állt, de fiatalkorára való tekintettel megkegyelmeztek neki. „Világos” után betyár lett. És mikor így megalapozta az existenciáját, megházasodott. A feleségéhez igazi betyárszerelem fűzte. Soha másként nem szólította az asszonyt, csak így: Aranyos; az viszont Gyémántosnak becézte őt. Aranyos részt vett az ura kalandjaiban és két ágra ülte meg a lovat és csakúgy otthon volt rajta, mint Gyémántos. Amilyen titokzatos volt a vén betyár élete, olyan homály keringett a neve körül is. A világ Jábesnek ösmerte, pedig tulajdonképpen Jánosnak hívták, még pedig Kónya Jánosnak. De ez a Kónya név is csak úgy ragadt rá. Alkalmassint a szerb „konya” szóból eredt, ami e nyelven lovat jelent: mert Jábes különös előszeretettel a szláv lakta vidékek lóállományát apasztotta. Az igazi nevét tán maga a nagytiszteletű úr sem tudta.

Mikor az új csendőrség a nyolcvanas években kitekerte a betyárélet nyakát, Jábes lovas csősz lett Sámson úr édes apjának a szolgálatában. Az ifiúr már csak úgy örökölte őt a fundus instruktussal. Később aztán, mivel kedvelte az öreget, a betyáréveit is beleszámította a szolgálati idejébe és teljes kommenciával nyugdíjba helyezte. Jábesből istenfélő, templomjáró hívó lett és' nem csak hallgatta, hanem olvasta is Istennek beszédjét: lévén ő különösképpen járatos az olvasás és betűvetés tudományában. Holott is ennek a tudománynak, már ifjabb korában is igen nagy hasznát látá: úgy oda tudta hamisítani a

pakszusokra az öreg Molnár jegyző aláírását, hogy az maga se tudá vala megkülönböztetni az igazakat, a nem igazaktól....

Be volt már kebeleztve az gyűjteménybe Fekete Ferkó is. Az emlékezetes bikaviadal után, még csak esztendeje lett volna hátra katonáéknál, de hogy, hogy nem, kettő lett belőle. Abban az időben a Gyulay huszároknak nem volt laktanyájuk és a századok szét voltak szórva a falvakban. Ferkó trombitás volt és a kapitány úr tőszomszédságában kvártélyozott. Ezt a célszerűség parancsolta így, mert a trombitás volt a mindenható úr telefonja. Egy átdorbézolt éjszaka után, reggelre a telefon nem működött. A kapitány úr már maga is nyeregbe kelt, de a trombitásnak még színét se látták. A toporzékoló kényúr a nagy pocakú szolgálatvezetőt küldte be a „disznó ember”-hez, hogy azt élve vagy halva, de kerítse elő, mert már réges-régen sorakozót kellett volna fűjni. Hogy mi történt odabent, azt az avatatlanok soha meg nem tudták. Csak az volt a vége, hogy Ferkó a kapitány úr szemeláttára, a kis kapun hajította ki őrmester úr Kathreint, mintha csak egy veszendőnek szánt macska-kölyköt dobott volna a vízbe. Egy álló esztendeig trombitált Ferkó tovább ezért a vendégmarasztásért.

Öreg ember életében egy esztendő nem nagy idő. A fiatal alig győzi végét várni. Szerelmes legénynek: örökkévalóság. Gyakran álmolta Ferkó, hogy a trombitája kitekergődzött, mint a kígyó és harsona lett belőle; és hogy neki itt kell bevárni az Ítélet napját, mert ő lészen fúvándó az ébresztőt a megholtaknak. Ezenközben Gábrriel arkangyal kárörvendő pofával „beabfűhrolta” tilinkóját a pótraktárba és ment haza lakodalmat lakni az ő szerelmes mátkájával, Csikós Erzsébettel. Még a szabadságos bokkrétát is oda álmolta a Gábor kalapjához. Az ilyenfajta nehéz álmok szörnyen felajzották az idegeit, hogy ébren létében is tovább szötte azokat. Elgondolta magában, hogy a trombitája nem rézbádog, hanem olyan sűrű tölökből való, mint a nevezetes Lehel vezéré; és hogy ő ezzel a jeles szerszámmal éppúgy vágja kupán a gyűlölt, bűdös zupást, mint Lehel ama bizonyos Konrádot. Nehéz megpróbáltatások között, de letelt az esztendő. És hogy a szilaj fiú valójában nem követett el efféle esztelenséget, attól csak a Csikós Erzsébi jószágú levelei tartották vissza.

A szerelem bizonyítéka.

A pusztai kovácműhely udvarán délceg termetű menyecske áll a mosóteknő előtt. Mezítelen, formás lábai, melyeket a szépen íveit ikrákig láttat a rövid parget szoknya, magas sarkú, viseltes, szép szabású, félcipőbe vannak bujtatva. Apró, piros babos, ujjatlan fehér blous-a szoborszerű mellén megfeszül és fedetlenül hagyja barnáló, két gömbölyű karját. Megnyúlt, nemes formájú nyakán, mely diadalmasan emelkedik ki a remek vállakból, tökéletes női fej nyugszik. Legyezős pillájú, nedves, nagy dióbarna szemek ékesítik határozottan keleties vonású, okos arcát; és fejét nem finom szálú, fekete, göndörre hajlamos, dús hajfonat terheli. Ez utóbbi jellegzetes vonásokhoz nem véletlenül jutott Fekete Ferencné szül. Csikós Erzsébet, hanem úgy, hogy a családi nevét, leányágon örökölte

Körülötte a sokféle kis és nagy teknők meg csöbrök között, egy hat évesnek is beváló, de háromnál nem idősebb, gyönyörű, fürtös hajú fiúgyerek lábatlankodik, egy szál kis ingben. A gyereknek kócostor van a kezében és ingerkedve az anyja felé suhogtatja; az meg bánatos mosolylyal az ajkán, egyet-egyet toppant a lábával, amitől a gyerek kacagva hátrál. Egy ilyen visszavonulás balul végződött: a kis ember belecsücsült az esővizes vödörbe, amitől éktelen rívásra fakadt. Az anyja karjába kapta és csókjaival fojtotta a gyereke a sírást, miközben nagy komolyan megintette:

— Kicsi fiam ne rosszalkodj! mert majd elvisz a hamberburkus.

A gyerek megszeppent e földi hatalomtól és hirtelen elcsendesült. A hamberburkus (eredete alkalmasint a német „Handwerksbursch”) igen alkalmas személyiség e vidéken az apró emberek féken tartására. Mert úgy él a képzeletükben, mint egy torzonborz szakállú, cafatos ruhájú, bunkós botos rém, aki reggelenként egy egy kis gyereket früstököl.

Erzsi a kötényével letörli a gyerek könnyeit, azután nagy sóhaj szakad fel a kebléből és újból neki áll a munkának. A szappanhab tengerré dagad előtte a teknőben és a szétmálló, naptól színes buborékokban a maga boldogságának foszlását látja, Egyikben az esküvője volt benne. Különben, mint azt lány korában álmodta: felvirágozott, mesebeli hintóban. Sámson úr volt a násznagy. Odamenet az ő oldalán ült, visszafelé a párjával. Ő rajta fehér selyem menyasszonyi ruha, Ferkó meg tiszta feketében. Amint az tisztos iparos emberhez illik is. A lánypajtásokat ette az irigység. A másik buborék: mikor megálltak a pusztai kovácműhely előtt; mikor Sámson úr lesegítette őt az Árgirus királyfi hintójáról és a násznép jelenlétében ünnepélyesen

átadta Ferkónak a műhelyt, A harmadik a lakodalom buboréka volt. Dúsan terített asztalok fent a kastélyban. Városi cigány húzta a szebbnél szebb hallgató nótákat a falusi uraknak meg a pusztai népnek. Következik a menyasszonytánc. Fényesre kefélt, rakott padlós terembe vezeti Sámson úr a karján. Fürödnek a muzsikaszóban. Eleinte módosán járnak, de Sámson úr fehér keszkenőjével int a cigánynak: sürgő táncot ropnak. Már nem bírja a forgást és feje lankadtan ráhajlik az óriás mellére...

A buborékok szaporán percegnek. Észre sem veszi őket már: beszédes szemeit elfutotta a könny. Ferkó az utóbbi időben el elmaradt estenként és többször csak a hajnal vetette haza, bortól elázottan. Nem tartozott a kedélyes részek közé: lobbanékony természetű volt. A síró, könnyörgő asszonyt durván letorkolta és márna is kicsi híja volt, hogy meg nem ütötte. Erzsi érezte, tudta, hogy ez is be fog következni. Szerette az urát és szakgatta a fájdalom, hogy boldogságuk tünedezőben van. Az ura becsülését így is megtépázta már a gyakori cívodás, de ha megüti: vége mindennek.

Valami falusi úri pajkos ereszhette szélnek, borozgatás közben, azt a tréfás megfigyelést, hogy a parasztasszony csak akkor hiszi az ura szerelmét, ha az megveri. Ami ebben leginkább megmosolyogni való: hogy sokan vannak pápaszemes intellektuell-ek akik a népi életet csak az irodalmi társaságok koszorúsainak székfoglalóiból ismerik és ezt a mókát, a népelet-tenger legmélyéről felhozott, igaz gyöngynek tartják.

Későre járt szombat este, mire Erzsi a gondosan összehajtogatott fehéreneműt berakhatta az almáriomba. Közben a kis fiát is lefektette. Minden munka szünetelt már a pusztán: várták a vásárnapot. Kinn a kovácműhely előtt a hetumogerek tartottak divánt. A másnapi tamási országos vásárt beszéltek meg: milyen lesz az időjárás, kinek mi dolga a vásáron ? Besnyinek egy pár csizma kék, Miskának krajcáros pipaszár. Igaz ugyan, hogy e holmikat a faluban is megvehetnék, olcsóbbat is jobbat is: de hát a pásztorember is kívánczik egy kis világlátás után. Jábes bácsi meg Ferkó nem a maguk dolgában fáradoznak: ők lóháton mennek a vásárra, csak úgy mutatóba, példának okáért, hogy a Sámson úr nyerges lovait kellessék. Mikor aztán kellőképpen meghánytak-vetettek mindent, vállalkozás előtt egy kis attikai sőt hintettek színes beszédük elröppenő madarának farkára. Besnyi Sándor kiverte a pipáját, újra megtömkölte azt és mialatt puppogva rágyújtott, oda szólt Balogh Miskának:

—Osztán ne sokáig kávézzik kend, mer hasadáskor indulunk!

—Nem lesz semmi hiba — nyugtatta meg Miska — az asszon mán betette a kávé a tarisznyába.

—Olyat, aki ki nem csurog belőle, — egészítette ki Ferkó.

Most az agg Jábes rosszmájúskodott, a juhász számárfogatára célozván:

—Te meg el ne felejtsd a „paripákat” hajnal előtt megabrakolni!

—Tán azt hiszi kend, hogy azok sohase látnak zabot? — önérzeteskedett vissza a juhász.

—Mán hogyne látnának az istenadták, különös ha a magtár pallására vezetnéd őket, csakhogy nem igen részelődnek benne, — piszkált tovább Jábes.

—Eleszik azok még azt lábon a kend táltosa elöl, sietett Miska kétes értékű védelmével a juhász segítségére. Értvén alatta, hogy Besnyi a tilosba jár.

—De azért a Jábes bácsi „Tatár”-ja is könnyít az aratók munkáján — állította helyre az egyensúlyt Ferkó.

—Lassan emberek! Tudjátok hogy mondja a nímet? „Man musz lében, unt lében laszszen”, ami magyarul annyit teszen, hogy: nem kell megszólni a szegény ember igazságtevését, — simított el Jábes mindent kenetesen; így ültetvén át magyar talajba a német észjárás palántáját.

*

A nizzai karneválon alighanem csodájára jártak volna ennek a festői csoportnak: elöl két csodalovas, egyenes leszármazói azoknak a lóhoz nőtt barbároknak, akikről az ó-görög hitrege a kentaurok alakját megformálta; nyomukban egy számárfogat. A koci kerekestől, oldalastól nem magasabb nyolcvan centinél, de olyan erős, vasalt, takaros kis alkotmány, hogy láttán, játékos kis gyerekeknek repesne a lelkük örömeiben. Két zömök, vállas alak nem is ül, hanem úgy dagad benne, mint a nagyra nőtt zöld uborka a szűk szájú üvegben. A szürkéken nem kenderhám, hanem a szíjjártó ipar valóságos remeke pompázik. A gyeplő a Besnyi kezében. Végig pitykés kék nadrágja pantallóra van húzva ormóttan csizsmáira; jobb sarkán széles villájú, rövid nyakú, apró, nem pengős tarajú, csatos sarkantyú. Kis lajbi, lobogós ingujj, lapos karimájú juhász kalap egészítik ki az uniformist. Hosszú, rézgamós pásztorbotja az oldal átlójára szerelt vaskarikákban nyugszik.

Az avatatlan szem azt hinné, hogy Jábes bácsi meg Balogh Miska egyformán vannak öltözve. No nem éppen! Ugyan hogy patyolat az ingük, gatyájuk, egy testvér a lajbijuk is; de már a Jábes

bácsi lábát „vixléder”-ből készült, ráncos torkú sarkantyús csizma borítja; a Miskáé meg nagy tehénbőr csizma, egy kaptárol való a Besnyiével. A gulyás jogara, öles somfabotja a kocsiderékban, a széna közé dugva. Alkalmatos szerszám ez, különösen a Miska kezében. Száz lépésnyi távolból is úgy oldalba tudta vele találni a maradozó tehenet, hogy előbb a hegyével döfte meg a jószág marját, aztán meg végig csapódott hosszant a derekán, mintha csak egy láthatatlan kéz sújtana vele. A gulyás fotográfiájához még az is hozzá tartozik, hogy mióta az anyja lenyúzta róla a pöndölyt, azóta télen-nyáron gatyában jár. Úgy azonban, hogy Szengyörgytől—Szemmihályig a csizsmán kívül hordja, viszontag Szemmihálytól-Szengyörgyig a csizmaszárba dugva. Ferkón sinóros magyar ruha, fején pörge kalap, árvalányhaj bokrétával. A lábán sírna szárú úri csizma, csillagos tarajú sarkantyúval. Kezében agarász ostornyél, Jábesében rövid nyelű, sallangos karikás ostor. Egyforma, gyönyörű megyszín-pej paripákon ülnek. Ferkó lován úri nyereg szügyellővel, kettős kantárszárral. Jábes még betyár korából megőrzött, diófából faragott fanyeregben ül, mely hogy kárt ne tegyen a lovasban, hosszú szőrű, fekete suba takaróval van beborítva. Előtte a kapába T alakú rézalkotmány erősítve. Ez hajdanában arra szolgált, hogy a pányva hozzád végét erre csavargatták, mikor már a tüled végén ott ficáinkolt a ménesből kiszakított szilaj csikó és nem akarta jószántából követni a betyár lovát. Most a kenyeres tarisznyát aggatják rá.

A nizzai karneválon megbámulták volna őket, de a tamási vásári sokadalom ügyet se vetett rájuk. Itt ugyan nem aggatott nekik senki. A csizma meg a pipaszár nagy körültekintéssel megvétetvén, Sámson úr népe újból együvé verődött és fölös idejüket hasznos tapasztalatok gyűjtésére fordították. Ögyelegtükben a cirkusz elé értek. A cirkusz a jobbak közé tartozott és tekintettel a vásárra, szünni nem akaró előadás folyt benne. Mindenféle szerszámmal, ami csak az emberi gondolat kifejezésére alkalmas — hangos szó, öklömnyi betű, színes ábrázolat — hirdették, hogy mi mindent lehet ottbenn látni. De ellenére mindezeknek, bár nagy volt a báméshkodók tömege, könnyen meg lehetett számlálni azokat, akik beváltakoztak, A pusztaiaknak eszük ágában sem volt bemenni, de azért rendületlenül kitartottak: tetszett nekik a színes, mozgalmas kép, nyugalomhoz szokott szemüknek jól esett a változatosság. Ferkó mégis megpróbálta:

—Jábes bátyám! Nem néznénk meg mi van benne?

—Nem nekünk való é! Mán mirőlunk letellett a panoráma, — válaszolt az öreg.

—Meg oszt nem is érdemes, hisz úgyis csak a

Spangát meg a Pitélit mutogatják, amit mán legény koromba is untam, — támogatta a tisztelt előtte szólót Miska.

—Nem panoráma ez barátaim, hanem circus, ahol a lovaglás magas iskoláját mutatják be a közönségnek; itt állnak a gáloppírozó lovon — magyarázta egy világjáró angolnak öltözött, hosszú hajú úrféle.

—Hát elég nem jól cselekszenek, — rosszalta Jábes — mert ülni kell azon uram, ülni!

Az úrféle úgy látszik nem tudta, hogy kikkel akadt együvé és magyarázni kezdte a lovaglás tudományát Jábesnek meg Ferkónak. Ezek megadással hallgatták az előadást és mély tisztelettel gondoltak a nyomtatott könyvekre, amiből minden tudományt meg lehet tanulni.... csak éppen a lovaglást nem.

Az elméleti lovasban meg volt a hajlandóság az értekezés folytatására, de a cirkusz előtt egy bohóc jelent meg és belefűjt a trombitájába. E figyelmeztetés után tudtára adatik — hozta a nagyérdemű közönségnek, hogy most következik a nagy birkózó verseny. Elősorolta névszerint, hogy hány monsieur, mester, star és maestro kelt már eddig birokra egymással, kinek mennyi pontja volt, és hogy a végén egy bizonyos monsieur Woprschaiek Vencel nevezetű francia champion nyerte el a világbajnoki címet; végérvényesen elragadván azt, signore Bersaglieri Carabinieri olasz maestrotói. Mikor idáig jutott a kikiáltó, háromszor fűjt a kürtjébe és harsány hangon vitézi tornára hívta fel az igazi férfiakat. Jutalmul ígervén a győztesnek a világbajnoki cím átruházását, valamint ezenfelül még ötven pengő forint tiszteletdíjat is. Ezt követte az ünnepélyes lefűvés és a tarka ruhás harlekin eltűnt a függöny mögött.

—Érti kend Sándor bátyám, hogy miről van szó? — kérdezte Ferkó Besnyitől.

—Értem öcsém, értem. Csak azt nem fogja az eszem: miféle csuda az a tiszteletdíj?

—Hát a napszám — magyarázta Ferkó — akit az kap, aki földhöz tiszteli a franciát.

Ezt már tökéletesen megértette Besnyi. És mivel az ötven pengős napszám igen nagyon megnyerte a tetszését, kialakult benne a vélemény, hogy öltre kéne menni avval az idegennyel. Ezt közölte is Miskával. Miska kuncogva hunyorgatta apró szemeit és szaporán bólogatott a fejével, mert már ő is megforgatta, hogy micsoda derekas áldomás kerekednék ki ebből a summából; de másrészt meg attól tartott, hogy baj lesz belőle, ha amúgy Isten igazában oda teremti az ártatlant.

Minek utána Ferkónak sikerült a gulyás kételyeit

eloszlatni, megváltották jegyeiket és a küzdelemre benevezték Balogh Mihály urat. Zsúfolt nézőtér előtt folyt a játék: élemedett, jóindulatú, leszorított fejű lovakon állva ugráltak mindenféle vademberek, vadasszonyok meg vadgyerekek és éktelenül káromgva, egy ezüstösre mázolt fabaltával mívelték a hatvágást. Jábesék hallgatag nézték ezt az izetlenkedést, de meg nem mívelte, őskezdetleges szépérzékük tiltakozva ágaskodott bennük: titokban ők szégyeitek magukat a szereplők helyett.

A felvonás végeztével egy lisztes képű bohóc bukfacezett a közepre, aki cukorsüveg alakú fővegét, rövid úton, úgy helyezte a földre, hogy nagyúri mozdulattal, oda se nézve, a cirkusztartó árbócra akasztotta azt, mintha azon fogas lenne. Azután tányérnyi okulárét biggyesztett az orrára, majd egy kerek mozdulattal vaskos papírtekercset vont elő gyapjús zsáknak is beillő nadrágzsebéből és arról kezdte olvasni a verseny szabályait. A formaságok elintézése után a francia illő kísérettel bevonult a küzdőtérre. Erős nagy ember volt, feszes fekete tricotban. Lábai magas szárú, fűzős sarukat viselt. Az izmai meg, mint a megbolygatott kígyófészek, szemlátomást dagadoztak. Két ellenfelét, jó markos legényeket, egy mészáros meg egy vasesztergályost egy kettőre, játszva elintézt. Harmadiknak Balogh Mihály úr lépett sorompóba. A monsieur kezét fogott vele. Nem annyira udvariasságból, hanem hogy kipróbálja az erejét. A kézfogásból sikerült is neki megállapítania, hogy ilyen acélmarokkal még nem igen volt dolga. Mivelhogy Miska nem mozdult, a támadást a birkózó kezdte. Mindenféle fogást kipróbált rajta, de Miska az erős emberek egyszerű, fölényes mozdulatával elhárította azokat. Vencel úr látván, hogy emberére akadt, kezdett dühbe gurulni és felütötte az ellenfele állat, mint ahogy kegyetlen hajlamú csizmadia inasok teszik azt a széplelkű szabó növendékekkel. Kizárólag ennek a nagyfokú illetlenségnek tudható be, hogy Balogh Mihály urat elhagyta a béketűrés és szokott fogásával derékon kapta a világbajnokot és olyan irtózatossal lendülettel sújtotta a földhöz, amitől aztán viszont Balogh Miskának esett meg a szíve rajta. Mert mikor a gailus Woprschalek szétmázoltából nagynehezen feltápáskodott és magyarul szólalt meg a boldogtalan, hogy most majd kihozza a tiszteletdíjat, Miska egy nobilis kézlegyintéssel leintette a champion, mondván: „Sohase bánts, csak barátságból tettem”.

A világljáró angolt, aki az első sorból élvezte a küzdelmet és már előbb szimatot fogott irányukban, annyira meghatotta a nyers erőnek ez a szokatlan ellágyulása, hogy odalépett Mihályhoz, hatalmasan megrázta a kezét és szerét ejtette, hogy a legújabb világbajnokot és társait vendégül láthassa, amit minden különösebb fáradozás nélkül sikerült is elérnie. Az angol nem a ködös Albionban

látta meg a napvilágot, hanem a felvidéken és az öregapja még a törött cserépedényeket drótozta össze. Az apja már sodronygyáros volt, ő pedig egy külföldet járt kifinomult lélek, aki elméletben a tudomány és művészet minden ágával foglalkozott, a gyakorlatban pedig prédálta az édesapja pénzét. Legújabbán néprajzi ismeretek gyűjtésére vetette magát és tudományszomját úgy vélte legegyszerűbben csillapítandónak, hogy elzarándokolt az ősforráshoz, a néphez. Ezúttal Jábeséket merítette ki a forrásból és tanulmányozás szempontjából egy barátságos kis étterembe vezette őket. Mindjárt az elején meggyőződött, hogy rendkívül értékes fogásra tett szert: a nyitány egy csodálatosan finom megfigyelést nyújtott. Mikor a felszolgáló pincér elősorolta az ételeket a juhász borjúpörköltet, a gulyás pedig birkatokányt rendelt. A mecénás az első pillanatban meghókölt: hogy ez nem megfordítva történt. De bevillant az agyába, hogy éppen ez a veleje a játéknak: a nép szereti a változatosságot. A lovasok, Jábes meg Ferkó, rostélyost parancsoltak. Nohát! soha még ilyen megnyilvánulása az öröklékenység törvényének: a rostélyos egyenes ágon leszármazója a nyereg alatt puhított húsnak. Elragadtatásában a honfoglalás idejébe szédült és maga feledten kérdezte:

— Nem parancsolnak az urak talán erjesztett kancatejet?

Nem a'! Majd csak a muskotálnál maradunk — hangzott Jábes kiábrándító válasza.

— Megbocsássanak az urak, — szólt elérzékenyedve Jarabek Bendegúz, mert így hittak a mecénást — hogy ezt a hajdankori mámorító italt ajánlottam, de úgy elfog az ábrándozás, ha nemzetünk történelmére gondolok, hogy képzeletben a leventékkel száguldók dúló csaták viharán át. Istenem! Az elődök, az ősök! Mondja csak Balogh úr — fordult Miskához, hogy bele kapaszkodhassak az ősökbe — önök há-val írják a nevüket?

— Alig hiszem — felelt Miska, a szapora evés től két oldalt kidagadó pofával — mert aki tud írást a famíliából az, úgy láttam, mind kalamust forgat.

Ez a kitérő válasz szörnyen tetszett Bendegúz úrnak és tovább faggatta Miskát.

— Hát híres névrokonát, esetleg elődjét, Balogh Ádám kuruc vezért nem ismeri, aki megverte Starhemberg császári generálist?

Én a híres Baloghok közül — mondta Miska jót húzva a három decis pohárból - csak C.(cigány) Balogh Józsit ösmerem, de ez

úgy tudom, hogy a Rozumberget verte meg, aki sose vót generális. Még azt is tudom róla, hogy a kazánvizsgálatra gyött fináncok ottlétében lelopta az öreg Soós Albert pallásáról, magának az öregnek szemeláttára, a leveles dohányát. Mer hogy a telkeik mesgyések, hát Józsi látta, mikor Albert bácsi éppen a finánc elől dugdosta a jó finom verpelétit. Hát uram! Ez a Balogh alkalmasint még kurucabb legény vót annál az Ádánynál is. Mert hiába könyörgött tőle Albert bácsi csak egy acskónyi dohányt is a magáéból, nem adott az néki még egy pipára valót se, a pogány.

Bendegúz úrnak nem lévén tartani valója a bírálattól, az eszmetársítás révén hosszúra nyúló, szabad előadást tartott béri Balogh Ádámról meg a Rákócy koráról, különösen élénk színekkel ecsetelve Rákócy sikertelen fáradozásait, hogy a magyar szabadságharc számára XIV. Lajos francia király anyagi támogatását megnyerje. Közben Jábes bácsi, bár ő maga csak szopogatta, folyton kellette az italt, hogy „használják csak” és állandóan kocintásra tartotta a poharát.

Besnyi meg Miska hatalmasan győzték a bort, de a két fiatalnak már kezdett az agyára szállni. Bendegútból kitört a bohém és „brúdert” ivott Ferkóval és „muzsikát vett öté”. A zenétől bizseregni kezdett bortól hevült vérük és Bendegúz úr történelmi fejtegetései nyomán valami kirobbanni kész hősi elszántságféle kerítette őket, a józan Jábes kivételével, hatalmába. Hát még mikor Bendegúz úr kipattant a síkra és a cigány elé állva, elég kellemes hangján rákezdte, a zene meg halkan kísért a kétszáz éves kuruc nótát, hogy:

*Mikor virrad megint hej! Olyan szép idő,
Híres Bottyán hírét,
A Bezerédyét
Egekig emelő, egekig emelő?
Balogh Ádám nevét,
Vitéz kurucokét
Feltündököltető, feltündököltető.*

Készek voltak a Bastille ellen vonulni. Miska izzó gyűlölettel gondolt arra az ármányos francia királyra, aki rútul cserben hagyta a nagyságos fejedelmet; és most már sajnálta, hogy benne hagyta az ötven pengő forintokat annak a gálád XIV. Lajosnak a fajtájában. Inkább még a máját is ki kellett vóna szednie. Bendegúz úr lelke rajta, hogy Ferkót meg haragította Pompadour asszonyra, de ő boronálta össze a fenti számú Lajost a numero tizenötnek a babájával.

A Bastille nem lévén kéznél, minden indulatukat borba

fojtották. Ferkó meg éppen egy félliteres üveget köszöntött Besnyire. A juhász szemrebbenés nélkül egy hajtásra kiitta a nedűt, de Ferkó egy kortyot se bírt már lenyomni a torkán: úgy buggyant ki a száján a bor. Szemeiből eltűnt az ember és baromi egykedvűség terpeszkedett fakó ábrázatán. A feje mind nehezebbé vált és végül is aláhanyatlott a bortól ázott asztalterítőre. Bendegúz a cigány előtt tántorgott még, de már nem volt hangja és bárgyú mosollyal az arcán, csak a mutató ujjával integetett a primásnak és akkorákat csuklott, hogy egész teste belerángott. Jábes bácsi megállapította, hogy a két fiatalnak még a csontja is elázott és kiadta a parancsot az indulásra. Ferkót nagy kíméléssel belefektették a kocsiba, mint a hóttat; Miskát meg a „Szellő” hegyibe tolták fel nagy ügygyel-bajjal ...

Erzsiben dült a keserűség, mikor így látta viszont az urát, de a vihar csak reggel tört ki. Nagyon másnapos állapotban volt még Ferkó, mikor a kisleány követelte rajta a vásárfiát:

— Ides apám! Hozott ken Petinek füttyüllös lovat?

— Hoztam az anyád keservit — mordult Ferkó indulatosan a gyerekre — pusztulj innét te fattyú! mert úgy váglak ki, hogy az Isten se szed össze,— folytatta az apa kegyetlenül, mert az anyja hadüzenetét vélte kiérezni a gyerek szavaiból.

A kis gyerek előbb tágra nyílt szemekkel nézett az apjára, mert az így még sohse szólt hozzá; aztán egy kis idő múlva, mintha nem is ennek a folyománya volna, szívet szakgatóan sírni kezdett és futva menekült haragos apja elől az édes anyja ölébe.

Erzsi hallotta ezt a párbeszédet és szörnyen a szívébe nyilallott. Nagy önmegettűrtőztetésre volt eddig is szüksége, hogy nem szólt az urának, de most már a vijjogó anyamadár vívott megbántott magzatjáért. Feldült ábrázattal jelent meg a műhelyben:

— Nem sül ki a szeme kendnek, hogy haza gyön részegen, mint egy utolsó; hogy egész nap abban az átkozott vásárban ögyeleg, oszt még csak egy mézesbábot se hoz a kis ártatlannak, hanem a saját úri testére gondol csak. Hát van szíve kendnek, mikor az Isten ajándékát fattyúnak nevezi ?

Ferkó háttal állt az asszonynak és holmi csavarok keresésében volt elmerülve, pedig csak matatott bennük és várta, hogy az asszony kiadja a mérgét. De Erzsi tovább győzte szóval, mint Ferkó türelemmel. Semmi oka nem volt a férjnek, hogy kétkedjék a felesége

fehér lelkében, de most ingerültségében, hogy az asszony nyelve el nem állt, szembe fordult vele és odavágta neki:

— Beverem a pofádat, ha nem hallgatsz; te is úgy szedted a kölyködet, mint az anyád tégedet! » Ettől a gyalázatos támadástól Erzsi a poklot látta maga előtt megnyílni és érezte, hogy a térdei meginognak. De vad gyűlölet vett rajta erőt és megvetően csak ennyit mondott az urának: „minek iszik kend, ha nem bírja az italt!

Az ember azt érezte, hogy férfiúi önérzetében még így nem bántotta meg senki. Így csak az a királyi rima diskurálhatott a lakájával, aki Bendegúz úr jóvoltából még most is ott motoszkált zavaros fejében. A vér elborította az agyát és vasöklével belevágta Pompadour-Erzi arcába a szerelemnek azt a sokat hánytorgatott bizonyítékát. Az asszony megtántorodott, de sikerült neki belekapaszkodnia az üllőbe; aztán üres szívvel elhagyta a műhelyt. Ott benn a szobában, nagy lelki felindulásában, a legcélszerűtlenebb holmiját kötözgette batyuba, mint a tolnai sváb, aki tűzvész idején a káposztás követ menti, azt is a pincéből. És kézen fogva kis fiát, hazament az anyjához.

A felvonulás.

Rekkenő júliusi délelőtt, ünneplőbe öltözötten egy meghitt kis társaság vonult az öreg diófákkal szegett gyepes dűlőúton, egyenesen a bikafői kastély irányába. Névnap-i köszöntőre verődtek az urak. Ez a vidám tatárjárás évről-évre megismétlődött, majdnem mindig ugyanazokkal a résztvevőkkel, de mindenkor Szent Jakab havának huszonötödik napján. Ekkor ülte ugyanis a kastély tulajdonosa, Sámson úr, a névünnepet: lévén Jakab az ő becsületes neve.

Az előző években ilyenkor széles jókedvük volt a köszöntőknek és már útközben annyit nevettek, hogy belefájdult a pofacsontjuk. A legeggyűbb viccet is hahótázva fogadták, mert a lelki egyensúlyuk a reájuk váró kellemes órák tudatában olyanformán helyezkedett el, hogy kész volt minduntalan jobb felé billenni. Egyeseknél, a léleknek ezzel az egyensúlyával némi kis baj volt ugyan, mert olyik lényegesen tetemesebb időre tartott igényt, hogy az a bizonyos billenés bekövetkezzék; eltekintve attól, hogy ilyen esetben a lélek a hüvelyét is magával rántotta. A tavalyi verbuválásnál a kántort például hiába kapacitálták. Nem tarthatott velük és távolmaradását — miközben zsebnaptárát komoly képpel vizsgálta — ezzel indokolta: nem mehetek veletek, mert István király napjára a fővárosba

ígérkeztem.

Ez idén, mintha lába kelt volna a jókedvnek: megcsappant a pajzánság, eresztett a dévajság. Hetekkel voltak a szarajevói merénylet után és az elküldött ultimátumban, a válaszára kitűzött határidő az nap éjjel telt le. A békés megoldás reményének egy kis mécsese pislákolott ugyan bennük, hogy ez is el fog simulni, mint annyi más nemzetközi összetűzés; de hogy már csak órák választották meg a jó finom békétől a netáni háborút, a kedvük nem igen tudott derengeni. A heves ifjú koron túl voltak már valamennyien és magyarok voltak: csak természetes hát, hogy féltették fajtájukat a habsburgi örülettől.

— Tiszteletre méltó dolog az — mondta az ezüstös körszakálú, daliás termetű nagytiszteletű úr — mikor egy serény munkában eltöltött élet után távozni készülő aggastyán, a halálos ágyát körülálló gyermekeihez és unokáihoz azt a figyelmeztetést intézi, hogy „tartsatok össze és gyarapítsatok az apáinkról reátok maradt ősi vagyont, miként én is megneveltem azt”. De bizony mondom nektek: következményeiben be nem látható gonosz dolog az, mikor egy uralkodó politikai végrendeletében azt hagyja meg utódainak, hogy tekintsék kötelességüknek az ország határainak a kiszélesítését. Mert mi következik ebből a nagypétercári végintézkedésből, szeretett hit testvéreim?

Ezt a gondolkodási időt pótló kérdést tisztára megszokásból iktatta közbe a prédikátorok kései utóda, hogy aztán a feltett kérdésre maga adhassa meg az oda pászoló választ:

— Köny és vér, pusztulás és fogaknak csikorgatása, Mert egy ország határait csak olyat én képpen lehet kiterjeszteni, ha egy más nép hazáját összetörik. Hát megkérdeztek minket, hogy kell-e nekünk az a Bosznia? És valjon kikérték-e a bosnyák nép véleményét: akar-e a monárkiába bekebelezni? Tüzes istennyilát! Hiszen Somogy megye tiltakozó felirattal fordult az országgyűléshez; Pest megye alispánja Földváry pedig a vármegye nevében megtagadta a hadjáratához szükséges fuvarok kiállítását. Falra borsót hánytak.

Az kellett vón', hogy a berlini kongresszus résztvevőit kaszabolták volna le Maglájnál, nem pedig azokat a jó magyar huszárgyerekeket; a Dráva hídja meg a bécsi kamarilla alatt szakadt volna be és nem a derék székely anyák szülöttei alatt, fogadom: nem lett volna abból az Érentálból „Reichsvermehrer”. És nem kellene nekünk most szoronganunk: mi lesz a mi népünkkel és hogy miért veri még mindig a magyart a Teremtő? Mert az bizonyos, hogy megint csak mink húzzuk ki a lutrit.

— Igazat mond tisztelendő atyám! — helyeselt a rektor.

A hajnal órrú kántort azonban már nagyon aggasztotta ez a prédikáció számba menő kiszólás, mert attól tartott, hogy ha ez tovább folytatódik így, hát a különböző színezésű orrok úgy megnyúlnak, hogy az ő humoros verses köszöntőjének nem lesz publikuma.

El akarta hát hesegetni a bűnnek megülni készülő fekete madarát és egy kicsit megvigasztalni a bánatos honfiakat. Miért is sietett betenni a garast:

— Azt a kutyamekegőjét ennek a tyúkguánós világnak! Nem kell ám mindjárt olyan szörnyen begyulladni. Nem lesz minden makkoskából százados tölgyfa. Emlékezzetek csak a Balkán háborúra: hogy szerette volna az az Ausztria minden áron kiugratni a nyulat a bokorból, csakhogy beleköthessen harapós kis szomszédunkba. Addig gyártották a nemzetközi jogba ütköző legképtelenebb sérelmeket, míg végre is annak a Prohászka nevezetű prizrendi consúlnak az ízében ..., akarom mondani megcsonkításában fedezték fel a casus belli-t. No és mi lett belőle? A háborúból semmi se, a Prohászka-ból meg kappan lett. Azóta ő vezetgeti az egyik fenséges asszony udvarában az anyátlan csibéket. Így lesz most is. Punktum.. Jót nevettek ezen az oknyomozó történelmi fejtegetésen már csak azért is, hogy békóba vert hangulatokat elszabadítsák; de a loyaltástól csepegői lutheránus tót patikárius közbe merészkedett:

— Hád éz mind nagyon is igaz, kedves Ká bácsi! Ság né á trónérékézsd élték volna még.

— Látod édes egy öcsém Szvatopluk! — szötte tovább a kántor — te ugyan eltaláltad a szarva között a tőgyit: hiszen éppen ez a megnyugtató. Két országnak minden valamire való tudósa, éjjel-nappal hiába törte a fejét a trónöröklés rendjén, oszt most magától ilyen szépen simán megoldódott. Hát mi értelme lenne, hogy az emberek rakásra öldössék egymást?

Az állambölcseleti és külpolitikai vitának egy; majdnem súlytalan, hórihorgas kerekű „sandlaufer”-nek a közeledése vetett véget. A könnyű jármű elől, melyet két kurtirozott farkú félvér pejkanca röpített, kénytelenek voltak két oldalt félre állani. A duplát hajtószárat a tamási birtokos Minimovics Teliszlávi maga tartotta kezében és az elfinomodott végű, ezüst veretű ostornyél félárbócra eresztésével, kedvesen üdvözölte az urakat.

A praeceptor felsóhajtott:

— Hej! Én már aligha járok ilyen csikókon ennek az

Úristennek az idejében.

—Ne féljen kolléga úr! — biztatta a zsidó tanító — lóra kapunk még mink is; miránk is jut egy-egy a Szent Mihály méneséből.

Már a kastély kertjében mozogtak és a kántor megnyugvással észlelte, hogy használt az injectiója: a tréfa volt már az uralkodó planéta.

Az istállók körül három „tructollas” kalapú kocsis, ugyanannyi pár tajtékos lovat jártatott; amiből nem volt nehéz arra következtetni, hogy a vidéki vendégek megérkeztek már.

Az elegáns megjelenésű tagbaszakadt jegyző, valamikor híres bálrendező, e címen szerzett jogainál fogva most is hozzá fogott a rendezkedéshez:

—Páterkám! — szólt a paphoz —te mész majd legelől, mert ecclesia praecedit. Én leszek az utolsó. De nem ám azért, hogy az írás szavai beteljesedjenek rajtam a más világon, hanem hogy vigyázzak reátok imposztorok: nehogy nékem a fehér néppel csintalankodjatok. Úgy tudjátok meg, hogy evvel az asszonyok bíztak meg engem.

—„Kutya megbízva a szalonnával” —jegyezte meg Rosenbaum regále bérlő.

—Hallod Dolfikám! — replikázott a nótárius — ne vedd hiába a te ajkaidra azt a tréfli szalonnát, mert olyan penitentiát ró ki rád a plébánosod, hogy még a kínai anyacsászárné amnestiája se húz ki belőle.

—Ká bátyám! — fordult most a kántor felé — téged pedig kérlek: előköszöntőbe csak prózát használj; a sült után meg ne nyújtsd úgy a rigmusodat, mint pók a fonalat. Ha már rajtunk nem is könyörülsz, minden esetre légy tekintettel majd a jelenlévő nemzetiségi kisebbségekre. Háborús az idő: semmit se lehet tudni. Lehetünk még mink is kisebbség. Milyen jó lesz akkor flastromnak a te méltányosságod.

—Ördög bújjon a bocskorodba! — pattogta a kántor. — A szólásszabadságomat nem engedem korlátozni, még a kisebbségekre való tekintettel sem. Egyébként szeretnék én ilyen kisebbség lenni, mint ez a Minimovics; akkor aztán azt se bánám, ha a te búcsúztatásodtól elesnék. Pedig ott szép stóla ütné a markomat.

—No ez ugyan, kielégített téged apró pízze, —

szólt közbe a doktor, akit egymás közt csak Soma tudornak neveztek.

—Hát csak nem fizethet annyit, mint egy méhkaparásért,
— célzott vissza a jegyző, aki a csipkedésben, mint a méhe, virágról virágra szállott.

—Tanító úr! — ez a zsidó tanítóhoz volt intézve —
osztán avval a Herbert Spencerrel meg majd
csak akkor tessék előhozakodni, mikor az embereknek már egy kicsit
megmelegedett a fülük: olyankor
kiválóan fogékonyak a filozófia iránt.

— (Jegyző!) ha nem nézném vitézi voltomat,
Majd fejedhez verném manilla botomat.

idézte a tanító szabadon Arany János „Toldi”-ja után, közderültséget
keltvén, mert testalkat dolgában éppen ellentéte volta jegyzőnek; de
természete volt, hogy a siker érdekében egy kis kifigurázástól Önmagát
sem kímélte

Most a leghálásabb téma, az állatorvos következett volna, de azt már
nem lehetett kikezdeni, mert a fehér cérnakeztyűs inas ajtót nyitott
előttük és a kedves együttes libasorban, mint egy nagy fekete hernyó,
bekúszott a szobrokkal és vadász trofeumokkal busásan díszített
előcsarnokba.

Az ál-hamberburkus

Vasgyuró Sámson nemcsak erős, hanem gazdag is, javakorabeli is, nőtlen is és mindezek tetejébe még okos ember is volt. Mondják, hogy egy csöpp tengervízben benne van az egész óceán. Sámsonnak is egyetlenegy ténykedése visszatükrözi a bölcsességét: a kánikulában nem csak hogy ingujjra vetkőzve fogadta a vendégeit, de tőlük is megkövetelte, hogy ilyen mezben dicsérjék az" Urat. Igen okos viselet ez ilyenkor: először, mert jól érzi magát benne az ember; másodszor meg, hogy ilyen habitusban nem kötelezők a finomkodás szabályai.

A lila batisztinges járásbíró, aki szaktekintély volt az agarászásban és a külpolitikában, egyszerűen fényesnek tartotta az etikettnek szóló ezt a hadüzenetet és meggyőződéssel szólt át kényelmes bőrszékéből a megtelepülni készülő, kékcsíkos ingú tb. vármegyei ügyészek:

—Hidd el pajtás, ha ebben a nemzetközi zenében a hatalmak megbízottai aranyvarrottas dóka helyett ilyen dressben tárgyalnának, alighanem könnyebben megértenék

egymást.

—Hát nem hiszem el pajtás, — ellenvéleményezte a tb. ügyész, beleejtván magát a kiszemelt zsölyébe — mert ezek a skófiomos martalócok lerúg hatják akár a nadrágjukat is, akkor is csak azt lesik, hogy mikor vághatják beléd a dikicset.

—Nem is lesz addig rend, — avatkozott a beszédbe a rektor — míg a népek maguk nem veszik kezükbe a sorsuk intézését.

—Hogy érti ezt a tanító úr? — kérdezte a járási főszolgabíró, bunkós végű szivarjáról leverve a hamut.

—Hát úgy, hogy először egy igazán demokratikus választójogi törvényt kell alkotni; aztán mindent, de mindent ám az országgyűlés ellenőrzése alá helyezni.

—Mi az a minden ? — vizsgáztatta a főbíró a rektort — teszem azt Sámson barátunk jó borsos áron rálőcsöli kimustrált tenyészvikáját a községre és ez rútul visszaél a beléje helyezett bizalommal: ezért ön meginterpellálja a földművelésügyi kormányt?

—Akit én nyugdíjba helyezek, — csintalankodott Sámson — az még mindig jobban ellátja a hivatalát, mint egy áktív szolgabíró.

—Főszolgabíró kérem, főszolgabíró! — igazította sürgősen helyre ezt a becsületsértő adressálást a fiatal dr. Nemzetiségics tb. szolgabíró úr.

A rektor, nem hiába nyugodott vállain az egész falunak közoktatásügye, nagyon komoly ember volt és e minőségében nem vette észre, hogy a főbíró csak ugratja. Miért is elvi álláspontját kifejtve megmagyarázta a főbírónak, hogy a parlament elé csak a közérdekű dolgok tartoznak.

— Közérdek, közérdek — nem szűnt meg ingerkedni a főbíró — ez csak olyan szólásforma: azzal töltöm ki amivel jól esik. Ha a tanító úr fizetésjavítást akar, azt a közérdek tetszetős formájába burkolja; ha Kohn Ábrahám korlátlan italmérési engedélyért folyamodik, az is a közérdekre hivatkozik. Nem lehet a közérdeket olyan könnyen megkülönböztetni az egyéni érdektől, mint teszem: az úri tököt a napraforgótól.

—Egyetlenegy közérdek van: — állapította meg ellenmondást nem tűrően Soma tudor — az egészségügy. Azaz hogy abból is csak az egészség, mert erre

az egyre, kivétel nélkül, mindnyájunknak szüksége van. Minden más egyéb csak magánérdek.

—Hát a közigazgatás? — kavarta a főbíró a fortyogó évődést.

—Hehe — nevetett a tudor és most már ő kezdte volna a lendítő deszkát a főbíró alá tologatni — ismétlem, hogy egyedül csak az egészség közérdek; az egészségügy az épügy a kuruzslók és a vasvillagyárosok magánügye, mint ahogy az egész közigazgatás a gentry privátérdeke.

—Hogy jön a vasgyáros az egészségügyhöz? — ütődött meg a regále bérlő.

—Hát maga azt nem tud, hogy „falu végén a vasvilla, mégis begyött a korela”? — figurázta ki a tudor a bérlő szittya beszédmódját.

—No de a hadügy, a háború! Az már csaknem magánérdek? — adott új tápot a kötődésnek a járási rendőrfelügyelő, aki úgy öltözködött, hogy lehetőleg huszárcapitánynak nézzék.

Erre a hadállásra a tb. ügyész sütötte el az ágyút:

— Ugyan ki merné kétségbe vonni, hogy nem közérdek az, mikor Kisesvány Pétör cs. és kir. cápamosó az én pénzemen tologatja von Wogenprall sorhajóhadnagyné önagysága csemetéjét a Quarnero strandján; vagy mikor a milliók „Ave Caesar” kiáltással vonulhatnak a halálba. Az az igazi közérdek barátom: hogy ne legyen hadügy és ne legyen háború. Ez a beszélgetés — amint azt az idők folyamán nyájából zordonná vedlett olvasó már tudja — Sámson úr névünnepevel kapcsolatosan a bikafői kastély refektoriumában pergett le, ahol — tudvalévő — nem csak igével éltek az emberek. Formás kis sósopogácsákkal és egyéb sörített kívántató előételekkel kínálta a felszolgáló cselédség a vendégeket és a magas karcsú üvegpoharakba folyton frissen habzó sört töltöttek. A regálebérlő az alkoholt csak mint árút becsülte, de ő maga nem igen élt vele. Kézzel-lábbal tiltakozott, ha az inas merényletet akart elkövetni a pohara ellen; míg végre sikerült is neki, nagy hadonászással, egy sörrel telt bilikoinot feldönteni. Az árpalé minden teketória nélkül vígan csörgedezett a házigazda irányába és ha ez hirtelen fel nem ugrik, hát csúffá teszi zsömlyeszín, nyersselyem ingét.

—Keresztelő lesz Sámsonéknál! bökte ki Bajusz János körállatorvos, aki arról volt nevezetes, hogy hivatásánál jobban csak az italfélét szerette.

—Lesz, lesz; még pedig vérkereszttség — jövendölte epésen

Sámson. — Majd meglátjátok micsoda körbeforgó háború lesz itt: a franciába belekapaszkodik a német; ebbe, meg mibelénk a muszka. A kisebbek meg: ki erre, ki amarra. Lesz itt olyan cécó, amelyet még nem látott a világ. Sokat lehet majd azon nevetni.

—Lári-fári, legyintett a kezével a járásbíró, aki majdnem minden elébe kerülő peres ügyet egyességgel intézett el. Nem éppen azért, mintha ezt a jogszolgáltatás érdeke kívánta volna így, hanem mert neki így volt kényelmesebb. Ha a bécsi külügyi hivatalnak Szerbiával támadt konfliktusát őrá bízták volna, százat egy ellen, hogy kiegyeztette volna a perlekedőket.

— Azt még csak valahogy el tudom képzelni, — válaszolt a Cassandra jóslatra — hogy két állam háborúba keveredjék egymással, de már azt nem vagyok hajlandó elhinni, hogy az egész világ megbolonduljon.

Sámson úr szó nélkül három különböző zsebébe nyúlt egymásután és három ízléses bőrtárgyat vont azokból elő.

—Ezt — fogta meg az elsőt, egy névjegytárcát — Ottava-ban, Kanada fővárosában vettem. Emezt meg — egy aprópénzes erszényt mutatva — Bombayban, Előindiában. Erre meg Melbourne-ben tettem szert, Ausztráliában és egy szivarka tárcát lobogtatott meg a kezében.

—Ott a vas! Bombay! ipszilonnal, Mell bőr! — tagolta felvillanó szemekkel a praeceptor — micsoda igaz magyar hangzású város nevek! Itt kellett vón' körösi Csoma Sándornak meg annak az Icsy gerófnak az ősmagyarok után kereskedni.

—Ott hát, a keresztanyád térde után! — utasította rendre a kántor a javíthatatlant. — Néked sincs egyéb dolgod, minthogy mindig azokkal az ősmagyarokkal veszködöl. Bízd csak azokat a sorsukra, oszt ezekkel törődj: hogy ne irtózzanak a gyerek áldástól meg hogy ne vándoroljanak ki. Mert ha ez meg nem fordul, meg még az az Ausztria is sokáig itt ül a nyakunkon, hát keresheted aztán idehaza is a magyarjaidat.

Sámson mosolyogva hallgatta néhai tanítómestereit, aztán így folytatta:

—Hát ezek a külön-külön sok millió négyszögkilométeres területek, amint azt valamennyien jól tudjuk, mind angol fenhatóság alá tartoznak. És bár tekintélyes részüket bebolyongtam, megnyugtathatom a praeceptor urat: egy fia magyarra se bukkantam ezeken a tájakon; de annál több németre meg német gyártmányú árucikkre. Ezek is azok. Mindegyikbe benne van a jól ismert M. I. G. jelzés, azaz hogy Made in Germany. Hát ezért lesz európai háború, Pista barátom! — szólt oda a járásbírónak — nem pedig azért: hogy józan marad-e a világ, vagy pedig esztét veszti-e. Az angol politikának sürgős érdeke, hogy inkább ma töresse le a németet, mint holnap. Mert ha a német szervezőképességnek időt enged, akkor lőttek a Rule Britannia-nak: a német ipar már ez idő szerint is, nem csak hogy a világpiacról szorítja ki az angol árút, hanem a saját dominiumaiból is. A magas munkabérekkel dolgozó angol gyárak nem vehetik fel a versenyt az olcsó német termékekkel.

—Mint képünkön látható — tette hozzá a rendőrfelügyelő és szemléltetés céljából felemelte a melbournei-i tárcát, de egyúttal egy cigarettát is húzott ki belőle.

—És ez a háború azért fogja Európát lángba borítani, kedves Pista barátom, — fejezte be Sámson fejtegetéseit — mert nincsen olyan egyes hatalom a világon, aki a németet le tudná győzni.

—A szervezett munkásság meg fogja akadályozni a háborút, — emelt szerényen, de mély meggyőződéssel szólt a zsidó tanító.

— A szervezett munkásság úgy ott lesz a lövész árokban, meg a muníció gyárakban, mint a pinty, — jelentette ki a főbíró — mert a háborúban nincs népség, hanem csak katonaság.

A tanító nem hiába volt tagja a társadalomtudományi társaságnak, nem hagyta magát:

—Meg méltóztatik majd látni, ha csakugyan háborúra kerül a sor, hogy micsoda nagyhatalom a proletariátus.

—A proletariátus önmagában nem hatalom, ha nem csakolyan nyers energia, mint a természeti erők. Hatalommá, még pedig jótékony hatalommá csak akkor válik, ha avatott kezekbe kerül. — ugrott be gyorsan a tb. ügyész a főbíró válasza előtt a vitába, hogy megmentse a társalgás hangját, mert a főbíró a cuculistákat amúgy huszárosán szokta elintézni.

A főbíró ezúttal finom tónussal élt:

—A hadvezetőség nem érzeleg: vagy bevonultatja a munkásvezéreket, vagy pedig hallgatás fejében felmenti őket a katonai szolgálat alól. De így is, úgy is az történik, amit ő akar. Az egész újabb keletű munkásmozgalom nem egyéb, mint a vezérek tülekedése az érvényesülésért.

—Küzdelem az emberi jogokért, — mondta halkan a tanító.

—Amit csak úgy vélnek elérhetőnek, ha a mai társadalmi és gazdasági rendet erőszakosan felborítják. — segített a járásbíró a főbírónak.

—Ez csak a kommunisták elve.

—Egy kutya: ezek is meg a szocialisták is a „Kommunista kiáltvány” alapján állnak és ez a magánvagyon megszüntetését követeli.

—A kommunizmus is csak a polgári tulajdon akarja megszüntetni, mely a kizsákmányoláson alapszik

—Az az úgynevezett kizsákmányolás, minden idők társadalmának természetes velejárója — érvel tovább a járásbíró —■ mert magában a nagy természetben folyik a legkönnyörtelenebb kizsákmányolás

Ez elől a tétel elől a társadalomtudomány sem zárkozhatik el, mert hiszen természettudományi alapos áll és hirdeti is: hogy a társadalom nem egyéb, mint egy élettani jelenség, mely önálló szerves életet él. Ezt a kizsákmányolást a jogállam is igyekszik a legkisebbre csökkenteni, de teljesen eltüntetni a kommunista társadalmi berendezkedésnek sem fog sikerülni. Mert — ismétlem — ez természeti jelenség és a természettől a kommunisták sem rugaszkodhatnak el. A természet pedig az ő örök törvényeit, még a kommunisták kedvéért sem fogja megváltoztatni: nagy halak akkor is megeszik majd a kis halakat.

—A kommunista világfelfogás a kollektív termelést és a

közös vagyont hirdeti. Erre is ad példát a természet: ott van a méhek társadalma.

—Édes kollegám! — tört ki a kántorból a méhész. — Óva figyelmeztetek: maradjunk csak meg a mai társadalmi rendnél; mert én úgy látom a te okfejtésedből, hogy azt a kommunista társadalmat, majd csak a prizrendi konzulok alakíthatják meg: mert ilyen van ez a méhek világában.

Kitörő hahóta fogadta a kántor atyai intelmét! és a jegyző feddőleg szolt oda a tanítónak a nagy zajban:

— Lám megmondtam Bátki Tercsi: Kár volt avval a Herbert Spencerrel oly igen nagyon sietni.

A főbíró meg a tamási birtokos lelkesen ünnepelték a kántort, a cucilistákon vett győzelméért és körkocintásukkal mindenkit kényszerítettek, hogy ennek Örömére körömpróbaig ürítse a poharát. Az aranyos kedélyű öreg váltig szabódott, nem ugyan az italtól, mert annak magánál nagyobb tisztelőjeként senkit el nem ösmert, hanem a meg nem érdemelt felmagasztalás elől igyekezett kitérni. Esze ágában se volt néki, hogy a Marxék tudományát egyetlen suhintással pocsékká zúzza, mert — a saját bevallása szerint is — bizony csak híréből ismerte Marx Károlyt és még máig se tudja: ki fia borja legyen ez az úr. Nem akart ő egyebet, csak megnevetetni a társait. Nem tehetett róla, hogy úgy járt vele, mint az egyszeri generális, akit egy várostromnál éppen az ostromlóit vár irányába ragadt el a lova és kétségbeesett „segítség” kiáltásait a veszteglő hadsereg „utánam”-nak értelmezte és akár tetszett a generálisnak, akár nem, bizony elfoglalta az erődöt.

A főbíró nem szerette a félmunkát és „három a magyar” csatakiáltással, még a regálé bérlőbe is beletöltette a megkívántató pótlást. Ettől szemmel láthatólag emelkedett a hangulat, aminek leginkább az volt kétségtelen bizonyítéka, hogy a goszpodin ucsitely is kilépett eddigi reserváltságából és körülbelül ezt mondhatta szerbül:

— E' mán oszt döfi!

Ez a goszpodin ucsitely, egy nem messze fekvő, szerb nyelvű tanyai iskolában oktatott és ugyanaz volt görögkeleti kiadásban, mint a praeceptor magyarban. Nem voltak türelmetlenek, mert igaz emberek voltak; de mind a kettő rajongó volt a saját nyelvének és fajtájának. A praeceptor szentül meg volt győződve arról, hogy ha az Úristen úgy történetesen szóba áll valamelyik angyalával, hát nem is beszélgethet vele másként, mint a Károli Gáspár ósdi magyar nyelven; viszont a goszpodin ucsitely kész volt hitet tenni arra, hogy ilyenkor az Úr kizárólagosan a Králeyevics Márkó idiomáját használja. Magától értetődő, hogy az efajta mélyen járó, elvi jelentőségű viták nem

estek szárazon, hanem jó borocska mellett; és mentői inkább fogyott az ital, annál szenvedélyesebbé vált a csevegés. Bizony megesett nem is egyszer, se nem kétszer, hogy őkelmék mázsás gorombaságot vágtak egymás fejéhez, de a végén aztán, amint az jó keresztyénekhez illik, mindig megbékéltek és összeölelkeztek.

Mindannyian szerették ezt a két öreg gyereket, a nacionalista elfogultságnak ezt a két iskolaszerű példányát és sokat mulattak a gyengéiken.

Az ucsitelynek megoldódván a nyelve, büszkeségéről, a bélyeggyűjteményéről kezdett beszélni a praeceptornak. De a praeceptor csak úgy fél füllel hallgatott oda, mert éppenséggel nem érdekelt ez a számárság; és szívesebben merengett el azokon a jó magyar nevű városokon, miket Sámson úr említett az imént és amelyeknek határait, lelógó, kajla bajuszú, kucsmás ősmagyarokkal meg azok családjaival népesített be képzeletében; úgy amint a Feszty Árpád körképén látta őket valamikor. Csak akkor kezdte hegyezni a füleit, mikor az ucsitely arról regélt, hogy micsoda ritka szép sorozatot kapott Japánból egy ottani bélyegkedvelőtől, akivel állandóan leveleznek is. A praeceptor csodálkozva nézett a kollegájára, hogy annak ilyen hamar megártott a sör és már is zavarosakat beszél, pedig még csak a huszadik pohár körül tartottak. Nem is állotta meg, hogy meg ne kérdezze az ucsitelyt:

—Hát oszt hogy szoktatok írni egymásnak?

—Mikor megtudtam a nevét a szakújságból, hát először német nyelven írtam neki, de ő azt válaszolta franciául, hogy nem tud angolul. Biz ez hiba volt egy kicsit, mivelhogy én meg a franciához nem konyítok...

— kezdte volna terjengősen magyarázni az ucsitely a japánnal való kalandját, de a praeceptor félbeszakította:

— Hát mért nem írtál neki magyarul?

Most meg az ucsitelyen volt a csodálkozás sora: hogy mennyire megöregedett a cimborája, mióta utoljára látta, hogy már minden csip-csup italtól megkötyagosodik:

—Ébren vagy pajtás, avagy hogy aluszol ? — kérdezte gúnyosan a praeceptortól.

—No no! nem kell ezen úgy megütődni! — csitított a praeceptor — Pál apostol elég szorgalmas levélíró volt: írt a Korinthusbeliekhez, a Galitziabeliekhez; írt Thimotheushoz, Filemonhoz meg még külön a zsidókhoz is írt levelet. És mind egy szálig magyar nyelven írta őket. Én szemeimmel olvastam a kezeírását nyomtatva az Új Testamentumban. A te tisztességeden se esett volna csorba, ha magyarul

Írtál

volna a sárgádnak.

—Engedelmet kérek, — emelt szót Soma tudor

— de a történelmi igazság kedvéért kénytelen vagyok egy kis helyreigazítással élni, a praeceptor úr előadását illetően. A nagy apostolnak utolsó sorban említett epistolája, azaz hogy a zsidókhoz írt levele soha meg nem íródott és ha azt mégis terjesztik, az csak apokriph lehet. Mert az én öregapám nem csak hogy zsidó volt, hanem a tetejébe még galitziai is és sajnos! egyebet se hagyott ránk, mint azoknak a leveleknek teljes gyűjteményét, amiket valaha is kapott életében. És én a legszorgosabb levéltári kutatás és tanulmányozás után sem akadtam rá azok között a Pál apostol levelére.

— Ez még nem bizonyít semmit, — világította meg a tb. ügyész a kérdést más oldalról — mert az is lehetséges, hogy elégtelen címzés folytán az akkor magy. kir. posta — és itt szipkájának tollas végével a regálé bérlőre mutatott — tévesen a Rosenbauméknak kézbesítette az apostoli levelet.

Homéri kacaj kelt a magyarázat nyomában, amit az ucsitely arra használt, hogy megjárta a ruhatárat és ott lógó ferencjózsefének rejtett hátsó zsebéből előhozta az Új Szövetség szerb nyelvű zsebkiadását és ad oculos demonstrálta, hogy Áposztol Pávle nem magyarul, hanem igen is ékes szerb nyelven írta a leveleit.

—Az nem gilt! — jelentette ki fölényesen a praeceptor egy kézlegyintés kíséretében — mert hiszen éppen Szent Pálról tudatik, hogy ott hagyta az oláhokat

—Mink nem vagyunk oláhok! — tiltakozott! szikrázó szemekkel az ucsitely.

— Alezánc! egy felekezeten vagytok velük! Bősz érzelmeket keltett ez a rabulisztika azt ucsitely alkoholos kebelében és mérgesen vágta oda a préceinek:

— Már hogy írhatott volna az az apostol abban az időben magyarul, mikor még a ti nyelvetek akkortájt a világon se volt. Jóval később született az meg. Hiszen a legelemibb fogalmakra se voltak szavaitok: a hétnek hét napja közül négyet, kezdve a szrédától a szubotig, mi tőlünk loptátok el kutyaháziak.

-- Lassan a testtel ucsitely! — állt a praeceptor mellé a kántor — hát először is nem loptuk, hanem csak úgy vettük kölcsön; másodszor meg nem is tőletek, hanem ehun ni a Miklóséktól. — és álfával a tót patikárius felé intett. — De őtőlük is csak kettőt: a szerdát meg a csütörtököt. A péntekünk a görög penta-ból ered, a szombatot meg a sabbathból adták a zsidók.

—Hja! mi mindig gavallérok voltunk.— mondta

gőgös ábrázattal Soma tudor és széles mozdulattal vette ki a cibart fogai közül, az egekbe fújván a füstjét.

—Mit reklamálsz te minduntalan a Miklósékét? — folytatta szemrehányóan a kántor — semmi jussod hozzá: nem ti vagytok a mi hitelezőink. Majd ha a Miklós kéri számon tőlünk, annak vissza is adjuk. Ezt már régen meg is tehattuk volna, ha akartuk volna, mert van minenkünk becsületes, jó magyar elnevezésünk ezekre a napokra. De hát a magyar ember nem sietős természetű, különösen ha fizetésről van szó. Mikor bajba jutott embertársán kell segíteni, oda adja az ingét is; de holmi kölcsönt csak akkor fizet vissza, ha nagyon megszorítják érte.

Az ucsitely kétkedően rázta a fejét.

— Csak ne nagyon rázd a buksidat! Nem beszélek én a levegőből, amit én mondok azok megolvashatók a Kézai Simon Mester krónikájában. — füllentette nagy komolyan a kántor — Azt mondja a krónika:

Vasárnap: az a nap, melyen vásárt szoktak tartani;

Hétfő: a köznapok eleje, feje;

Kedd: a köznapok másodika. Ered a számsor második jegyéből: a kettő, régi magyar kiejtés szerint: keddő-ből;

Deréknapi: az a nap, mely a hét derekára esik;

Tornapi: az utolsó vacsorának napja;

Keresztnap: a megfeszítés napja;

Szombat: ered a zsidó sabbath-ból.

Így van ez édes egy öcsém Bogumil! Én mondom neked: hogyha a Miklós intőt küld majd nekünk, hát fizetünk is, mint egy úr; hanem azért a „szubot”-ért — és itt kedvesen megfenyegette mutató ujjával az ucsitelyt — te felelsz a Somának, mert minenkünk már elengedte 5 a sábeszt.

Az összehasonlító nyelvtudomány ez utolsó függő kérdésének illetően tisztázása után, a főbíró munkába vette a praeceptort meg az ucsitelyt és annyi italt diktált beléjük, ami minden nézeteltérést kiáztatott belőlük úgy, hogy összeölelkezve mentek a gazdaság megtekintésére. A többiek utánuk. Ez az úgynevezett megtekintés nem egyéb, mint egy igen okos és célirányos üdülési folyamat. Mert nem tréfa dolog ám az, mikor egy csomó ember órákon át buzgó sörivással öregbiti a házigazda egészségét. Nem eléggé megbecsülhető találmány ez ilyenkor; mezőgazdasági viszonylatban meg

különösen, mert egyúttal a televény képződést is előmozdítja.

A házigazda egy kis vargabetűvel csatlakozott csak hozzájuk. Előbb egy pillantást vetett a konyhába, hogy az ebéd iránt érdeklődjék. Erzsí ott szorgoskodott, mint rendesen ilyen alkalomkor, de ezúttal egy jókora kék folt éktelenkedett százszorszép asszonyi ábrázatán.

—Mi a baj Erzsébet, — érdeklődött Sámson úr — tán csak nem a fogad fáj?

—De bizony az gyötör, kézit csókolom. — kapott két kézzel Erzsí a kínálkozó füllentés után, hogy leplezze a valót.

—Hát mért nem tartod rajta a nyelvedet Erzsébet? — tréfált a mit sem sejtő gazda.

—Hiszen ha rajt' tartotta volna, nem fájna most néki! — motyogta inkább csak úgy magának Rebeka kulcsárné, Sámson néhai dadája.

Sámson következetesen Erzsébetnek szólította Erzsít, pedig legszívesebben Bözsikém galambomnak hívta volna, mert vérének minden lüktetésével vágyódott ez után, a természet játszi kedvéből kitenyészett, gyönyörűséges Éva után. De birokra kelt ezzel a hatalmas érzéssel, mert nem akart a saját cselédjének vetélytársa lenni. Egy kicsit megszánta Erzsít, de úgy tett, mintha nem értette volna meg Rebeka néni célzását és fiús szeretettel megfenyegette a hajlott hátú, töpörödött anyókát:

— Szüle! Aztán jó legyen, ám minden, mert nem akarok panaszt hallani! És be sem várva az öreg asszony választ, a vendégei után indult.

A gazdasági udvarban érte utói őket: a tanítók a méhest tanulmányozták; Minimovics meg a főbíró a göbéket tekintették meg; az agarász járásbíró a szolgabíróval, a patikárussal és az állatorvossal a parádés istállóban időztek; a nagytiszteletű úr és a jegyző a béreslakásokat járták végig; a regálebérlő rávette a rendőrfelügyelőt, hogy kísérje el a magtárakba. A tb. ügyész meg a tudor, egy öreg diófa pázsitos árnyékában durván összerótt padon hűsöltek és lustálkodva szemlélgették a búzatarlón legelésző gulyát, mely úgy hatott a távolból, mintha a földanyának ezer csecsét szopta volna.

A fekete kávé után a tamási birtokos meg a főbíró, a házigazdával és a regálebérlővel egy kis ferblire vonultak vissza. A rendőrfelügyelő meg a zsidó tanító velük tartottak, kártya lesőnek. A felügyelő azért, mert árnyéka volt a főbírónak; a tanító pedig az ital elől lógott meg. Nagy oka volt a menekülésre: odakünn a tb. ügyész

vette át a vezényszót. Az ügyész közép Európának legszeretetre méltóbb embere volt és talpig úr: tökrészen is olyan finom volt, mint egy csillagkeresztes hölgy. Az italt nem önmagáért szerette, hanem a benne rejlő mámorért, mit az Isten adományának tekintett. És mivel hitt a végzetben, az italozás terén minden erőszakot elítélt, különösen ebéd előtt. Erre az időszakra elve volt: mindenki annyit igyék, amennyi jó! esik neki. Ebéd után: amennyi csak belefér, *sőt* még azon felül is. De unszolás nélkül. A mámor pillangó szárnyon libbenő, mennybéli üdvösség, ami után minden jóra való embernek törekednie kell és ezért nem szabad azt durva bánásmóddal elriasztani, hanem a sorsra kell bízni: ki mikor nyeri el ez égi jutalmat. Miért is ennek a földi mennyországnak az elérésére, szórakoztató társas játékokat rendezett, amelyeknek kieszelésében utolérhetetlen mester volt.

Első játékuk a „Kis borjú” volt. Ezt a gyerekszobában nagy népszerűségnek örvendő kártyajátékot, ugyanolyan szabályok szerint játszották, mint a kis ingesek — csak más valutában. E szabályok felette egyszerűek: négyen játszik és mindenkinek nyolc lapot osztanak ki. Aki elfogja a zöld alsót, az a gyerekszobában fricskát kap, itt meg egy pohár bort iszik. Játszottak: a tb. ügyész, a szolgabíró, aki hűséges és megértő cimborája volt neki; a járásbíró és a nótárius. A többi jelenlétére viszont a kibickedés volt kötelező, azzal az állampolgári joggal azonban, hogy ki-ki szabadon választhatja a gazdáját; de azután aztán, nem úgy mint a szerelemfélében, hanem — ha törik, ha szakad — mindhalálig ki kell tartani mellette, mert a kibic a játékosal: vele sír és nevet. Minden pohár után, a katonai ranglétrának megfelelő előléptetésben részesül a játékos. A legénységi sorból indultak és mindenki a gégejében hordozta a marsallbotot. Mire a tábornoki méltóságot elérte valaki, joga volt — a tb. ügyész szavai szerint — oly butának lennie, mint egy valódi osztrák generálisnak. Az ügyész tántoríthatatlanul haladt a kitűzött cél felé és mivel ennek elérésére a katonai sarzsik nem bizonyultak elegendőknek: magasabb körökben keresett és talált fokozatokat az érdem jutalmazására. Aki már tökrészen volt, az a tökkirály uralkodói jogait gyakorolhatta. A tökkirályt rangban, csak a petróleum császár pipálta le. Ennek tudni illik már tökéletesen mindegy volt, hogy mi megy belé: megitta volna ez már a petróleumot is. A fokozatok ormán a kis borjú állt. Ez a kis borjú már olyan részeg volt, hogy meg se tudott mukkanni és csak a nyelvét lógatta, mint a rémfára akasztott, félig nyúzott kis borjú.

Hogy teljes legyen az illúzió, az ügyész a borjaknak megengedte, hogy bőghetnek is; de nem muszáj.

A játék már zajosan kezdődött és a lárma a crescendo szabályai szerint folyvást erősödött, ami időközönként, a sikeres

összjátékokat követő éljenzések, pohárcsendülések és a bele rivalgó cigányzenétől, pokoli zshivajjá bontakozott ki. Későre járt délután, mire ezt a mulatságot megunták. A vármegye tb. ügyésze meg volt elégedve az eredménnyel: a résztvevők közül a rangban legkisebb is, legalább is ezredtulajdonos volt már és ami fő: a ruhatár felől erőteljes bögés hallatszott. Magához rendelte a felszolgáló inast:

— János! Szálljon kend ki a hely színére és állapítsa meg részletesen a tüzetes tényállást, a bögést illetőleg; és a legrövidebb időn belül terjeszse be, kiszállási költségeinek felszámításával, erre vonatkozó kimerítő jelentését.

János kifogástalanul teljesítette e felsőbb helyről vett meghagyást, amennyiben hathatós közreműködésével betámogatta a felette ingadozó járású állatorvost és gyöngéden leültette egy székre. A lódoktor ugyanis, ha kissé meg volt már töltve, a saját lelkiismeretének megnyugtatóására, időközönként megkísérelte a szökést a pokol tornácából. De a legkisebb marasztásnak is nem csak hogy szívesen engedett, hanem erre határozottan igényt is tartott. Nagy szomorúság vett rajta erőt, ha senki sem gátolta meg e tisztas szándékának végrehajtásában; sőt ha túlon túl töltött állapotban volt, mint ez idő szerint is, még nagy hangosan sírva is fakadt, ekkora részvétlenség láttán. Innét eredt a bögés. Ilyenkor leverten távozott, de ismételten visszatért az öltözőbe mindaddig, míg valami jótét lélek ki nem hámozta a felöltőjéből, vagy el nem szedte tőle a kalapját és furdaló lelkiismeretével együtt, szögre nem akasztotta azt. Ezúttal Jánost érte ez a szerencse és jó szolgálatai fejében, az ügyész egy nagy pohár bort nyújtott feléje, amit minden szabodása ellenére ki kellett innia.

Az állatorvos sikeres megragasztása után a tb. ügyész az egész hadat, bele vonva a ferblizőket és a cigányokat is, kezében kivont dugóhúzóval, a tűrhetetlen meleg elől levezényelte a kastély árnyas parkjába.

Sámson észrevétlenül lemaradt a menetből és dolgozó szobájába vonult, ahová berendelte Erzsit. Az íróasztalánál ült, mikor halk kopogtatás után belépett az asszony. Sima fekete klot ruha volt rajta, fehér melles köténnyel és ugyanily matériájú széles csokorral, éjjszín dús hajában. Az ígésző, nyúlánk alak olyan volt, mint egy királyné — inkognitóban. Egy két lépést tett az íróasztal felé, azután szó nélkül megállt. Sámson felkarját az asztalra támasztva, hátra vetette magát székében és pillanatokig kedvtelve nézte a tüneményt. Azután egy közeli székre mutatott és helylyel kínálta meg:

— Ülj le Erzsébet!

— Köszönöm a tekintetes úr figyelmét. Majd csak így maradok. Úgyse igen találom én sehelse a helyemet.

—Ugy-e Erzsébet! — kezdte egy kis szünet után Sámson, összefonva mellén hatalmas karjait — történt valami köztetek?

—Történt, — mondta halkan az asszony.

—Erzsébet! — szólt Sámson félig kérlelve, félig parancsolva — mondj el nékem áperthe mindent, mert én tudni akarom a sorodat.

—Elmondhatom a tekintetes úrnak, mert még úgy se mondtam el senkinek, még az anyámnak se. — kezdte Erzsi színtelen hangon és tövéről hegyére elregélte a szomorúságát. De ezenközben már nem tudta az indulatait visszafojtani: gyakran mély lélekzetet vett és hol fájdalmasan bűgött fel, hol meg szinte suttogóvá vált a hangja, különösen mikor az ő származásáról, meg a hitvesi hűségéről idézte Ferkó szavait. Mire lemondással teljesen befejezte szomorú históriáját, beszédes, nagy dióbarna szemeiben, az igaz gyöngynél is nemesebb két ragyogó könnycsepp jelent meg; amit nem is igyekezett letörölni, csak állt ott lekókadtt fejjel, mint az asszonyi alázatosság eleven szobra, amilyen tökéleteset senki művészembernek nem sikerült még agyagba gyúrni, vagy márványba faragnia. Sámson fölkel a helyéről, oda lépett Erzséhez és megfogta mind a két kezét; az asszony nem ellenkezett, csak a fejét emelte fel lassan. A férfi egy darabig így nézett nyíltan, szeretettel a szemébe, amit Erzsi szemrebbenés nélkül állt, csak a keble hullámozott szaporább ütemben, azután megkérdezte:

—Erzsébet! szereted az uradat?

Erzsi, tekintetét a férfiéből vissza nem vonva, némán, tagadólag intett a fejével. Sámson vasmarkai önkéntelenül összerándultak és akaratlanul is úgy megszorította a szép formájú keskeny kezeket, hogy az asszony fájdalmában lehunyta a szemeit, de azért hangtalan maradt.

— Akarod, hogy elbocsássam az uradat? Te meg feljössz hozzám lakni ide a kastélyba, a párom leszel!

Erzsi újból némán intett a fejével, hogy nem.

A férfi most karjainak egyetlen mozdulatával magához vonta az asszonyt, hogy testük szinte érintkezett és érezték egymás tekintetének a delejét.

— Hát akkor menj vissza az uradhoz Erzsébet! — parancsolta Sámson.

A daliás Sámson képe ott nyugodott Erzsi szívében az emlékezetes menyasszonytánc óta, az akkor megízlelt lovagi gyengédség keretében; de sűrű fátyollal vonta azt be, mint ahogy a halottak arcmását szokták és nem engedte, hogy annak fénye a hites uráét elhomályosítsa. A Ferkó ökle tépte széjjel ezt a leplet és a szabaddá vált érzelem most úgy betöltötte az asszony szívét, mint ünnepi Isteni tiszteleten a felbúgó orgonahang a templom minden zugát; és mivel nem akart céda lenni, megfogadta a parancsot és igent bólintott a fejével, de könnyel teltek meg a szemei. Sámson értője volt e néma felsivalkodásnak és karjaiba emelte az asszonyt, mint egy engedelmes gyereket és lecsókolta a könnyeit. Azután elbocsájtotta. A meglepett Erzsébet lehajolt és ajkaihoz emelte a parancsolója kezét és mint egy álomjáró távozott a szobából. Sámson cigarettára gyújtott és észrevétlenül elvegyült a pajtásai közé.

A parkban nagy cirkusz folyt már akkor, mely annyiban is hasonlított az igazihoz, hogy ennek is volt ingyen közönsége: valahány béres gyerek csak volt a puszta, az mind ott szorongott a kerítés körül. A nagyobbak felmászta a pillérekre, a kicsikék meg a réseken át kukucskáltak be a nézőtérre. Péterke is ott ténfergett közöttük, az Erzsi kis fia, akit kénytelen volt magával hozni, mert nem volt kire bízni otthon.

A gyereknépnek volt mit látnia. Előbb „Csen csen gyűrűt” játszottak az urak, azután bikaviadalt rendezett az ügyész. A szolgabíró volt a bika és annyit bömbölt, hogy bele dagadtak a mandulái. Mikor Sámson közéjük érkezett, éppen a „Hajótöröttek” című társasjáték járta. Hatan ültek egy felfordított, hosszú kocsmaszék fele felül — ez volt a mentő csónak — és takaros cirokseprőkkel, keményen eveztek; az ügyész hátul állt a kormánynál, egy irtózatlan hosszú nyelvű nyírfaseprő mellett és tenyeréből ernyőt formálva, aggódva kémlelte a viharfelhőket. Mert a programra szerint vihar volt és rémesen háborgott a tenger. Az illúziót tökéletessé tette, hogy egyik másik evezős tényleg tengeri betegségben szenvedett és a vizek mélyéből felmerült a szörnyek szörnye: az emberevő cápa. A fenevad a szolgabíró volt, akinek a természetrajz tanítása szerint az lett volna a kötelessége, hogy a hajótörötteket — egész egyszerűen megegye. De ő azt nem tette, mert a kormányos vén tengeri farkas volt és a természetrajzi-tankönyv írók háta mögött szemérmetlenül megvesztegette a cápát: hogy hivatali kötelességét megszegje, minduntalan egy-egy pohár bort adott neki, ami után két kézzel kapott a cápa. A kormányos ugyanezzel az orvossággal kúrálta a tengeri beteget is. A játéknak úgy szakadt vége, hogy a többrendbeli megvesztegetések következtében, a cápán is mutatkozni kezdtek a tengeri betegség kétségtelen tünetei, amit a kormányos egész helyén

valónak talált: mert egy cápa csak nem szenvedhet — szárazföldi nyavalyában. Viszont azonban, hogy cápa létére, szégyen szemre, bele ne fulladjon az örvénylő habokba: helyet szorítottak neki a mentő csónakban.

A játékot azonban, így csonkán, nem lehetett folytatni, mert a hajótöröthöz úgy hozzátartozik a cápa, mint költőhöz a sorsharag. Nem maradt hát más egyéb hátra: új cápát kellett választaniuk. A közbizalom az állatorvos irányában nyilatkozott meg és most neki kellett volna átvenni a félelmetes vízi vad szerepét. De ez a világ minden kincséért sem akarta a tengerbe vetni magát, mert még képzeletben is utálta a vizet. Egészen komolyan tanakodtak azon, hogy hát mitévők is legyenek most: megtorló intézkedéseket alkalmazzanak-e az engedetlen ragadozó ellen, vagy pedig új választást írjanak-e ki? A tb. ügyész közbevető indítványára, mint rendszerint ilyenkor, a megoldásnak egy harmadik módját fogadták el: egyelőre élvezzék a halálnemek legaljasabbjától, a vízbefullástól való szerencsés megmenekülésük örömeit, azután meg majd valami újat fognak játszani.

Csodálatosak a gondviselés útjai: egy bogyón élő madárka elrepül az újonnan képződött, kopár óceáni sziget fölött és röptében ráhullajtja a meg nem emésztett csonthéjú magvakat: évek múlva cseresnyevirágos tavasz köszönti az arra haladó hajósokat. Columbus Kristóf is csak eszköz volt a végzet kezében, mikor napnyugat felé kereste az Ázsiába vezető utat és a csalók, sikkasztók, meg egyéb tenger alatti kábel rongálók határtalan örömére, Amerikába lyukadt ki. Mint a végén kitudódik, ugyanennek a magasabb gondviselésnek tulajdonítandó, hogy a szolgabíróból, borközi állapotban kikíváncoztak a benne szunnyadó színészi képességek. Az állatorvos jóvoltából beállott szünetet arra a célra aknázták ki, hogy egy magánjelenetet játszott el a hálás közönségnek: egy részeg csavargót mutatott be, amint azt a járési rendőrfelügyelő vallatja. Hogy az alakítás tökéletes legyen, előbb — köd előttem, köd utánam — fellopódzott a házigazda műtermébe és ott tetőtől talpig, egy modell számára tartogatott, leírhatatlanul rongyos öltözékbe bújt bele. Ebben a madárijesztő gúnyában osont azután vissza a park felé és hogy kipróbálja a hatást, elöljáróba, a kerítés körül hancúrozó, pöndölyös gyerekhadra kurjantott egy jókorát. A jelmez nagyszerűnek bizonyult: a sisera had úgy szétrebbent onnét, mintha puskával lőttek volna közibék és különösen Péterke sivalkodott eszeveszetten, hogy: „Jaj! Megesz a hamberburkus!”¹ -- és ösztönösen nyargalt be egyenesen a kovácsműhelybe, ott is az édesapjának a bőrköténye alá.

Rebeka néni a konyha ablakából szemlélte ezt a nagy

szaladást és mikor a műhely sötétje elnyelte a gyereket, hátra szólt a az anyjának:

— Mehetsz már vissza az uradhó Örzi! ott van már nála álogba a kis fiad, — és az Isteni gondviselés megnyilvánulását látta, a részeg szolgabíró hamberburkus maskarájában.

Az üvegburás kerti gyertyatartókat hordta már lefelé János, mikorra nagy taps és fuldokló kacagás közt véget ért a szolgabíró magánjelenete.

Éjfél után két óra. Odakünn tiszta, csillagos nyári éjszaka. Fenn a kastélyban, a kivilágított ebédlő melletti dohányzóban, szokatlan időben megszólal a telefon. János nesztelen léptekkel belopakodik, de mire óvatosan kinyitja az ajtót, a csengő közben újból csilingelni kezd hosszan, idegesen, türelmetlenül. Nincs ideje az ajtót betenni, csak hirtelen lekapja a kagylót és udvariasan jelentkezik:

— Haló?? —A tárva maradt ajtón át a készülék felfogja a hangfogós cselló-solo fojtott zokogását: „Mondják meg a legkisebbik Horváth lánynak ”

—

— Kézit csókolom! Én vagyok itt, a János.

—

— A tekintetes úr, úgy éjféltájt lefeküdt már.

—

— Bizony szépen szól. De ha zavarja a nagyságos kisasszonyt, behúzom az ajtót.

—

— Kérem szépen, maj kinyitom. (Mindkét ajtó szárnyat kinyitja).

—

— Csak ketten mulatnak még: a ... ügyvégy úr, meg a szolgabíró úr. A falubeli urak, röviddel a vacsora után haza mentek. Puntumosan tíz óra volt, mikor a vidéki urak is kocsin ültek már.

—

—Tizenhatan vótak, kezit csókolom,

—

—De még mennyit!

—

—Előbb könnyű Leánykát, azután meg jó finom Magyarátit, meg Somlyait; oszt egész délután ojanokat jádzottak, mint az óvodások.

—

—Csak a tekintetes úr, meg a nagytiszteletű úr maradtak józan fővel, a többi mind meg vót ütődve.

—

—Tizenegyig a kertbe időztek, de akkor a tekintetes úrral felsegéjjeztük őket ide, mer hűvösre vált az idő.

—

—Éjfélig együtt ült velük, mer az ügyvégy úr annyi tréfát tett, hogy a tekintetes úr nem győzte a nevetést; még a szeme is könnyvedzett a sok kacagástól.

—

—Éjfél felé elcsendesedett az ügyvégy úr, mer tengernyi ital vót mán benne, oszt nem igen akart a nyelve se forogni mán. A tekintetes úr akkor meg parancsolta, hogy maradjak itt ispekciósnek és viseljem a gondjukat.

—

—Olykor-olykor szól egyet. Néha meg kocintanak a szolgabíró úrral, de annak a hangját se lehet venni, csak szuszog mán az Istenadta.

—

— A cigányok? Azok is részegek mán, kézit csókolom, mint a disznók. A prémás eccer ojan fütyüllős hangon kezdett muzsikálni, de az ügyvégy úr kézzel lábbal kapálódzott, oszt azt mondta neki: „Miska! az Istenért ne nyúlj ahhoz az üveghanghoz, mert meglásd, hogy leejted, oszt összetörik.”

—

— Nem gorombáskodik az, kézit csókolom, senkivel. Egy alkalommal a prémás alighanem nagyon elvéthette a nótát, akkor se szólt neki egy szót se, hanem nékem parancsolta, hogy: „János! dobja kend ki a Miskát, ingyen vállalom érte a kend védelmét a törvénybe.” Azóta csak a kis bőgősnek szabad jádzeni, de annak is csak halkan.

—

— Hogy méltóztatik mondani: hogy ezért egy hivatalos titkot tetszik elárulni cserébe?

—

— Hogy ezt azonnal adjam tudtára a tekintetes úrnak?

—

— Kézit csókolom, tessék szíves lenni, még egyszer megmondani ezt a hosszú két szót, mer hogy nagyon urasak, oszt nem jól értettem, de alighanem megint csak a szegény embernek lesz ebbül is baja; majd inkább utána mondom.

— — Ej-ren-del-ték a moz-gó-si-tást.

—

— Kézit csókolom, majd intézkedek!

S. M. S. „Fégete”

Éjfél után három óra. Fent a mennyországban, egy ódivatú karos székben, talpig érő, lenge, fehér talárban ül a halál angyala. Széles pengéjű kaszája egy elhasznált istennyila szigonyos végéből készült fogason lóg. Bal kezében papyrus tekercset tart, jobbában íróvessző. Midőn a stílust éppen a füle mellé dugja, hogy az összegöngyölt tekercset kilebbentse, a könyökét érintő felhő kárpit széle mellől előbukkan a megdicsőült Jarabek Bendegúz hosszúhajú, deresedő feje. Mikor megpillantja a rettenetes hivatású égi lényt, megtorpan és ebben a kandikáló helyzetében marad; és mivel még csak most pitymallik, hogy a mennyben szendergőket fel ne ébreszsze, csöndesen köszön:

— Jó reggelt Angyal bácsi!

A megszólított a hang felé fordítja szigorú tekintetét és nem várt nyájassággal viszonozza a köszöntést:

—Adjon Isten szép öcsém! Merre kujtorogsz itt, ilyen szokatlan időben ?

—Csak tegnap rukkoltam be ide az égi káderbe és nem igen tudom még errefelé a járást: a mennyei hírszerző hivatalt keresem.

—Minek a' néked ?

—Méltóztatik tudni, hogy odalenn most nagy dolgok vannak készülöben: az emberiség élő regényének egyik, kissé unalmas fejezete éjfélkor ért véget, de én már nem olvashattam a csattanóját, mert pont éjfél előtt állapította meg a kezelőorvosom, hogy meghaltam.

— Meghaltál? Hát hogy lehetséges az, hogy nékem erről nincsen tudomásom? Hanem várjál csak: legelőbb is gyere elő onnét a bűvő helyedről és ülj le ide a lábam elé, erre a takaros kis felhő párnára. Poros fülű vagy te még nagyon, oszt látom, hogy sok a kérdeni valód; majd így komótosabban elbeszélgetünk.

Bendegúz nem kínáltatta magát kétszer, hanem menten letelepedett a túlvilági zsámolyra és olyan kényelmesen süppedt abba bele, sokkal jobban, mint valami angol bőrszékbe.

—Hát az úgy lehetséges Angyal bácsi, — vette fel az elejtett fonalat Bendegúz — hogy én egy új fajta betegségnak vagyok az áldozata.

—No?!

—Ne tessék rossz néven venni: engem is meg

ejtett a nagyravágyás. Mert mikor részegen haza kerültem a tamási vásárról, a jó barátaim unszolására, rejtett államférfiúi képességeket fedeztem fel magamban és az öregem pénzén, országgyűlési képviselőnek „választottak” meg egy pótválasztáson.

—Tán csak nem ebbe haltál bele?

—De bizony! Mert méltóztatik tudni, én egy kifinomult lélek vagyok és a gyakorlati politikától úgy megundorodtam, hogy bele betegedtem. Mert bár a politika az exigienciák tudománya, de....

—Jól van, jól van! — intett a kezével az angyal — hogy mi a politika, azt mi nagyon jól tudjuk idefönt; csak maradj szorosan a tárgynál.

—Kérem! Hát elég az hozzá, hogy mikor meg haltam, a doktorom, aki hatósági orvos is volt egy személyben, mindjárt ott a helyszínén meg is írta töltő tollával a halottkémi jelentést, így ni:

1. A halott neve: Jarabek Bendegúz;

2. polgári állása vagy foglalkozása: országgyűlési képviselő;

3. kora: 41 éves; családi állapota: nőtlen.

4. a halál oka: heveny undorodás a politikától. Jó magam is csak így tudtam meg, hogy mitől szenderültem jobblétre.

—Úgy látszik, éppen ezért az egyedül álló erényedért kerültél a mennyországba. Na! és mi a csodát akarsz azzal a hírszerző hivatallal?

—Roppant kíváncsi vagyok annak az ultimátumnak a sorsára, amit Bécsből küldtek Belegrádba.

—Hát először is fiam, itt semmiféle hivatalt ne keres, mert azok mind egy szálig lent vannak a pokolban, mivelhogy oda is valók. Az az ultimátum úgy pedig egészen jó úton halad: már el is rendelték a mozgósítást. Egy órája sincs még, hogy a Mincsi kisasszony megtelefonálta a bikafői pusztára.

—Talán csak nem ment el az eszük, — rebegte elhalványodva Bendegúz — hiszen akkor itt a háború?!

—Biz az itt van kis öcsém! — hagyta helyben egykedvűen az angyal.

—Ugye Angyal bácsi, — vakaródzott Bendegúz — nem lehetne annak még valamiképpen elejét venni?

—A háborút, fiam, semmiféle hatalom el nem távoztathatja, mert az az Isten büntetése. Így tudja

ezt minden hívó lélek.

— Méltóztassék megengedni, de én a magam részéről ezt nagyon elavult büntetési nemnek tartom: mert miféle megtorlás az, ahol ártatlan tömegek szenvednek a kormányok gonoszsága miatt?

— Ne káromold az Istent Bendegúz! Jobban tudja ő, hogy mi kell az embereknek. Minden időben voltak és ma is vannak nagy szellemek, isteni küldetésű férfiak a földön, akik hirdetik a törvényt és kápráztató fénynyel világítják be az utat, amelyen az emberiségnek haladnia kellene, hogy boldog lehessen odalenn. És mégis rossz ösvényeken tévelyeg, mert az igaz tanok vámszedői és kúfárjai oda terelik őket. Mikor már elviselhetetlen a jótól való ez az elrugaszkodásuk, olyankor aztán keményen végig vág rajtuk az Isten, hogy észre térítse őket. És meglásd, annyiszor és addig ostromozza őket, míg csak rá nem térnek a megmutatott útra.

Bendegúz egészen másként vélekedett ugyan a háborút előidéző okokról, de ösztönösen megérezte, hogy itt a mennyek országában nem illő dolog erről vitatkozni. Másra terelte hát a beszélgetést és nagy ravaszul, holmi hivatalos titoktartás megszegésére akarta rávenni az angyalt, nevezetesen: hogy meddig tart a háború és hogy a jó barátai meg az ismerősei közül, kit milyen sors ér benne? Az angyal, amint az a fajtájához illik is, angyali türelemmel hallgatta Bendegúzt, míg végezetül megmagyarázta neki, hogy a mennyországban nem ismerik az idő fogalmát, mert ott öröktől fogva van és az idők végezetéig lesz is minden. Jóslásokba pedig nem bocsátkozik, mert azzal kizárólag a kalendáriombéli százesztendőös jövődömondó van megbízva.

Ezek után a diplomatikusan csiszolt válaszok után, Bendegúz bizonyos kiábrándulásfélét érzett a mennyei államalakulat irányában és utolsó próbaképpen csupán egyetlen kérést kockáztatott még meg: melyik felhőpáholyból nézhetné végig a háború lefolyását, mert nézete szerint ez a nagy kavarodás kiválóan alkalmasnak ítélik jellemtanulmányok gyűjtésére.

— No ezért ugyan ne nagyon törd magadat, — mondta az angyal — mert a mozgósított nép karakterét én már évezredekkel ezelőtt megfigyeltem és mivel az emberek minden időben egyformák, megnyugtathatlak, hogy a jellemük máig sem változott egy hajszálnyit sem. Mert úgy tudd meg szép öcsém, hogy ezzel a jeles szerszámmal — és itt az angyal megfogta a kasza nyelét — én már a trójai háborúban is szép munkát végeztem és a történelemből tudhatod, hogy a háborúk azóta se szüneteltek, hát ugyancsak volt módom kifürkészni az emberek lelkiületét. Három osztályba sorozhatok: az első falkát azok alkotják, akik minden áron keresik a veszedelmet; a másik csoportba viszont

azok tartoznak, akik — koszt vasz koszt — kerülnek a bajt; a harmadik tábor nem keresi a veszélyt, de ha rajta tör, hát szembe fordul vele. Még csak annyit, hogy az első farka kétféle emberfajtaból tevődik össze: a meggondolatlanokból és az elkeseredettekből.

Bendegúz igen tiszteletreméltónak találta az angyal fejtegetéseit, de kitartott a mellett, hogy mindezt ő maga akarja észlelni.

Az angyalt ez a makacsság kiverte a sodrából és kurtán kiadta a parancsot: „hát akkor eredj vissza a földre” és hátat fordított neki, amit egy hatalmas dördülés követett nyomon és a levegőben orrfacsaró záptojásszag terjengett...

Bendegúz felnyitotta a szemeit és fölült a pamlagon. Egy ideig ütődve tekintett a környezetére, de lassan megmozdult az emlékezése és a nagy kacagások között, az egymás hegyén-hátán kapaszkodó, víg magyarázatok visszazökkentették az álmországból a valóságba. A szegvégi nyúl vadászok Jakab napkor rendezték az idény első vadászatát, melynek legkimagaslóbb pontja, azaz, hogy inkább vonala, az urasági kocsmá fehér terítékű termében lezajlott, reggelig tartó ebéd volt. E szünni nem akaró ebéd alatt, a vendég Bendegúz mellé egy bajnok ivót ültetett a rendezőség, aki őt következetesen nagyságos képviselő úrnak tisztelte és minden kocintás alkalmával aggodalmasan ügyelt arra, hogy a tiszteletbeli honatya becsületes munkát végezzen. Hiába tiltakozott Bendegúz e címzés ellen és hiába magyarázta a bajnoknak, hogy ő a gyomrából utálja a politikát, a bajnok nem tárgított. Míg végre is Bendegúz beletörődött a sorsába; sőt azon kapta magát, hogy a májának titkon jól is esik ez a rangemelés. Addig addig udvarolt neki a bajnok, míg éjfél előtt annyira elkészült, hogy a körorvos hivatalos komolysággal megállapította róla, hogy „meghalt”. Éjfél után két óra tizenöt perckor a szegvégi Pancsi kisasszony, akinek a bikafői Mincsi kisasszony jóvoltából ekkor már pontos értesülései voltak Sámson úr névnapi murijáról, ezzel együtt megtelefonálta a mozgósítást az urasági kocsmárosnak, aki viszont a nimródokkal közölte azt. Bendegúz még hallotta az ennek folytán kifejlődött élénk vitát, de amint az egy jól nevelt halotthoz illik, nem avatkozott bele. Minek folytán az egyik nyúl vadász Bendegúzt, mint számfölöttit, törölte az élők sorából és mérsékelt gyöngédséggel lefektette egy horpadt hátú ottománra. Reggel hét órakor jelentek meg a mozgósítási hirdetmények. Ennek már a fele se volt tréfa. A társaság szedelőzködni kezdett, de a halottba, ne adj Isten, hogy lelket tudtak volna verni. Végül is a körorvosnak támadt az a mentő gondolata, — nem hiába volt halottkém — hogy előbb teljes erőből egy üres palackot vágott a földhöz, azután meg egy parádivizes üveget tartott Bendegúz

orra elé. Erre már minden jóra való halottnak illett feltámadni.

*

Ötödfél hónap telt el azóta, hogy a földi hatalmak kifogástalan udvariassággal megüzengették egymásnak, hogy: „tekintse magát hadi állapotban levőnek”. Ez idő óta csőszködött negyvenegyed magával a csukaszürke halántékú népfelkelő főhadnagy: Jarabek Bendegúz, távol minden emberlakta helytől, a pitykési vasúti híd tövében és minden katonai szaktudásának latbavetésével vigyázott a karcsú, szép ívelésű dunahídnak a testi épségére.

Főhadnagy úr Jarabek igen testhez állónak találta a legmagasabb szolgálatnak ezt a fajtáját, csak a cimboranyomor, amint mondani szokta, nehezedett ólomsúlylyal a kedélyére, mert megcsontosodott agglegény létére, szörnyen kietlennek érezte a pajtástalanságot. De hála a hadvezetőség mindenre kiterjedő figyelmének, életének ettől az egyetlen egyiptomi csapásától is megszabadult. Pont karácsony hetében érkezett oda a 20-ik számú vasutas század nyolc tiszttel, háromszáz emberrel, temérdek műszaki felszereléssel és azzal a parancscsal, hogy a vasúti hidat az állati igák számára is járhatóvá tegye. Vagy amint azt Herr Hauptmann Rudolf von Plöbst, a fehér asztalnál minden nap szellemesen újból megmagyarázta főhadnagy úr Jarabeknek: hogy megismételje a mózesi csodát, hogy a train száraz lábbal mehessen át a Dunán. És mindannyiszor sóhajtván tette hozzá:

— Könnyű volt annak a Mózesnek! mert Ő csak egy darab szerszámmal dolgozott, a botjával; ha neki is a modern technika minden vívmányával kellett volna vesződnie, hát nem igen tudott volna a választott néppel egyetemben, Ő-felsége II. Ramses fáraó és legfelsőbb hadúr legkegyelmesebb orra előtt meglógni és akkor aligha ülne most itt, a jól befutott századirodában, őrmester úr Teitelbaum, első osztályú manikulás altiszt.

A hadviselés tudományában járatlanok azt vélnék, hogy kapitány úr Plöbst, merő feledékenységből mondta el mindennap ezt az egyetlen elmeszüleményét, Bendegúz főhadnagynak. A világért sem! Ez csak egyéni módszere volt neki, amivel az alsóbb rangúak fegyelmezettségét kipróbálta. Jobb lett volna annak a boldogtalannak meg se születnie, aki nem tudta ezt szó nélkül megállani, mert azt, mint lázadózt, örökre száműzte kegyeiből. Bendegúzt azonban keblére ölelte és igaz barátságának minden jelével elhalmozta, mert a kötnivaló nem csak, hogy feszült figyelemmel hallgatta minden alkalommal, hanem a tetejébe még „colossal”-nak is minősítette ezt a cs. és kir. izű hasonlatot. És nincs az a pénz, amiért egyszer is elmulasztotta volna hozzá ragasztani, hogy a kapitányt még Mózesnél is nagyobb embernek

tartja: mert Mózes csak vizet tudott fakasztani, azt is csak a botjával, míg a kapitány pusztá megjelenésével, a legjobb bort varázsolta ebbe a kacsalábon forgó, elátkozott vízi csárdába. Ez tüniillik finom célzás volt az előbbi nehéz időkre, mikor a széles talpú, billegő járású csapláros kegyetlen, rossz csigért tartott csak a pincéjében, míg most a kapitány úr tiszteletére, jó fajta szeretni bort szerzett be a csapnivaló.

Künn, a piros terítékű szobában, ha nem is éppen ezzel a költői szárnyalással, de mindesetre csattanóbban nyilvánult meg a vélemény, a borléiének e különböző minémúsége miatt. Pontosan karácsonyböjtjének estéjén történt, hogy mikor az egész tisztikar hiánytalanul együtt ült a barátságos, meleg étkezőben, a szomszéd teremben hangos szóváltás támadt, amit egy tompa zuhanás követett nyomon. A kapitány rosszat sejtve, hadnagy úr Hörnes-t küldte ki a vizsgálat megejtésére. A vizsgálat kiderítette, hogy a kocsmáros azt az avult, békebeli szabálytalanságot követte el, hogy a jóféle ital közé egy üveg sörét csempészett be, a szegény katonák egészsége ártalmára. Ebből eredt a viszály, amelynek folyamán a kacsalábú csárdás gazda, becsületében mélyen megsértette káplár Kovácsot. Minek okáért viszont huszár Fekete, úgy képen találta teremteni a szégyentelent, hogy az menten leült — a székek közé és szó nélkül kiköpte két fogát; mintha ezzel csak fokozottabb undorának akart volna kifejezést adni.

Ez a kellő helyen elcsattant-pofon, huszár Feketét egy „csapásra” kiemelte az ismeretlenség homályából és az események központjába helyezte. Bendegúz különösen a névre lett figyelmes és érdeklődni kezdett, hogy mit is keres egy huszár, egy ilyen szelíd műszaki csapatnál? Így tudta meg aztán, hogy huszár Feketének, mindjárt az első harcok idején, egy orosz puszkagolyó olyan szerencsésen fúrta át a tüdejét, hogy mindössze csak néhány hétig nyomta meg az ágyat. Még tán láza se volt neki. Egy hónappal ezelőtt került a század train-jéhez, mint patkoló mester. Egy lábadozó intézetből csöppentették ide, mert miért, miért nem, ott is eltángált egy ápolót. Mivel azonban a honvédelem körül jelentős érdemei voltak és a legszebb kitüntetések fityegtek a zubbonyán, hát nem akarták megbüntetni, hanem sürgősen eltávolították a kézzel lábadozót. E- rövid életrajzi visszapillantás után a dolog tulajdonképpen érdemére tértek át és komoly eszmecsere indult meg a borfélékről és a legénységi becsületről, amelyről az volt a k. u. k. hivatalos felfogás, hogy „Mannschaft hat keine Ehre”. Ez ellen a kriptaszagú dogma ellen, kiváltképpen főhadnagy úr Jarabek szállt síkra és meggyőződésének alátámasztására, olyan tudományos értekezést vágott ki, hogy belerengett az egész Dienstreglement. A kapitány egy darabig némán hallgatta ezt a szalma csépelést, azután egy nagyot szippantott

kurtaszárú pipájából, kiitta a borát és csöngetett a pincérnek. Mikor ez megjelent, feléje nyújtotta a poharát és ennyit szólt csak: „von der minderen Sorte"! A parancs teljesítve lőn. A kapitány a lámpa felé emelte a poharat és fejét féloldalt billentve, hunyorgó szemekkel vizsgálta a nedű színét. Azután egy csöppnyit kiszítt belőle és arcán a fájdalom jelével, az ajkai közt szétpipegette azt; majd az orrát fintorgatva, megszagolta; végezetül pedig, a szemét lehunyva, egy hajtásra kiitta az egészet: —Brrr! — mondta a kapitány, fejét rázva és egész testében megrázkódott — „der Huzár Fégete hat Recht gehabt".

Miután a kapitány az italfélék terén elismert szaktekintély volt, a bajtársak tisztában voltak vele, hogy ezzel az ítélettel az ügy jogerős befejezést nyert és irattárba teendő. Csak egyedül a szenvedélyes jellemgyűjtő Bendegúz tartotta szükségesnek, hogy másnap „véletlenül" betévedjen a patkoló műhelybe. Ott, a kormos képű huszárban, rögtön ráismert Ferkóra. Ez azonban nem is sejtette, hogy a főhadnagy úr azonos volna azzal az átkozott ángliussal, akinek ő minden balságát tulajdonította. Mert az egyenruha, meg a rövidre nyírott haj, tökéletesen kivetkőztették Bendegúzt világjáró angol mivoltából. A főhadnagy a beszélgetés folyamán óvakodott elárulni kilétét, mert így érdekesebbnek ígérkezett a párbeszéd; a végén pedig még örült is, hogy beburkolódzott az ismeretlenség ködébe, mert különben pogányabbúl járhatott volna, mint az elmúlt este a vízi csárda gazdája. Ferkót olyan „megverek valakit, vagy engem valaki", féle hangulatban találta, aki csak hosszú nógatásra tálalta ki előtte, feldúlt családi életét. És minden nyomorúságáért azt a hosszú hajú urat okolta, aki őt szántszándékkal berúgatta a tamási vásáron és olyan fenyegető magatartással emlékezett meg róla, megrázzván kezében a kalapácsot, hogy Bendegúz jónak látta a további társalgás beszüntetését. Az a pokoli érzése támadt, hogy a huszár tudván tudja, hogy ki áll előtte, de előbb csak játszik vele, mint macska az egérrel, hogy azután meg szétzúzza a fejét azzal a békés polgári szerszámmal. Tiszta lelkiösmeretének nagyon rosszul esett ez az igaztalan gyanúsítás, de azért szánakozott Ferkón, mikor kívül volt a műhelyen. És az étkezőbe menet, egyre azon töprenkedett, hogy jellemgyűjteményének melyik rekeszébe dughatná be huszár Feketét? Másnapra magától megoldódott a fogas kérdés. Karácsony szent ünnepét azzal akarta emlékezetessé tenni a kapitány, hogy a beérkezett szeretetadományokat az ünnep első napján osztgatta ki a legénység között. Ezt az angyali műveletet egy öttagú bizottság végezte a századirodában, élén Hörnes hadnagy úrral. A század a dermesztő reggeli hidegben kelletlenül sorakozott az iroda előtt és az emberek köhécselve álldogáltak az éjjel hullott, lábnyi magas hóban. Négyes

csoportokban szólították őket be, a kincseket ontó bőség túlke elé. A kijövők, jó vaskos, népies megjegyzések kíséretében mutogatták a tárgyakat, ami némi derűtséget váltott ki a bebocsájtásra várakozók soraiban. Jóféle finom dolgokat kaptak: flanel inget, haskötőt, érmelegítőt, angol fapipát, hósipkát, mi egymást. Olyan is akadt a megajándékozottak között, akinek egy női bugyogó jutott osztályrészül. Hát persze, hogy a huncut nem mulasztotta el ezt a csintalan gúnyát meglobogtatni a nép előtt. Lett is erre olyan „kacagány”, amint azt káplár Kovács ékesen „fogalmazta”, hogy „hóttig abbul tarisznyázhatnak”. Innét kezdve, vége hossza nem volt a nevetésnek. Hát még mikor a végén őrmester úr Teitelbaum, kezében egy tulipiros úszónadrággal megjelent az ajtóban és azt ráadásul huszár Feketére köszöntötte, azzal az indokolással: hogy egy ilyen paprika nadrág csak egy olyan paprika sipka mellé dukál. Most harsant fel csak igazán a röhögés, még pedig a quota arányában, mert ez a bécsi ízű „vice” csak az osztrákok tokáját volt hivatva csiklandani. Került is közülnök olyan, aki nevetésben leült a hóba és a könnyei potyogtak és a nagy nyerítéstől elállt a lélegzete. No de ennek is vége szakadt. A nép visszatakarodott a deszkasátrakba. Ferkó egypár altiszttel, meg öregebb népfölkelővel, akik odahaza tekintélyes iparosok voltak, a csárda felé vett irányt. Mára észlelték először, hogy a part mentén vékony jégréteg borította a vizet. Az ilyesmi mellett nem lehet csak úgy elhaladni: leereszkedtek hát a vízig. Akkor ért oda lélekvesztőjén alulról egy halász és előttük vágott neki az árnak. Káplár Kovács kivette a zsebóráját és figyelte, hogy mennyi idő alatt ér a másik partra. Tizenkét perc, meg még valami kellett neki. A káplár ezt rekordnak tartotta. Ferkó még tíz percet is sokalt. Addig addig, hogy egy liter forralt borba fogadott a káplárral, hogy ő tíz perc alatt átal hajt a Dunán. Hamarosan csónakot kerített és szapora, nagy fogásokkal nyomta át a teknőt a vízen; a kilencedik perc végén már a társországok földjén állva, rágyújtott egy Duna cigarettára. Az ezután következőt már a csárdában sodorgatta, ahol áhítattal várták a fahéjas, gőzölgő ital elkészültét. Maga a foghíjas gazda hozta az öblös hasú literes üveget, amely, hogy meg ne süsse a töltögető kezét, hát egy patyolat asztalkendőbe volt csavargatva. Ferkó a kocsmárosnak is töltött, amit az szívesen el is fogadott, mert hogy azért a kicsiségért nem volt köztük harag, vagy efféle.

—Az áldóját neki! — csóválta a fejét és kiürített poharával nagyot koppantott az asztalra káplár Kovács, aki szárazföldibb ember volt egy szahara lakónál is — máh azt még se hittem vóna, hogy lovas ember léteire így értsen kend a vízi tudományhoz.

—Nincsen ebbe semmi boszorkányság, — magyarázta Ferkó, melengetvén tenyerét a forró pohár mellett — öt esztendő egy huzamban tőtöttem a tanító mesteremnél Baranyában, Érdesen; oszt a műhelyünk majd hogy a Dunába nem csúszott. Igen hogy egyebet se csináltam én ott, minthogy dajkáltam a mesterem kölykeit. Olykor kettőt is egyszerre, mert hogy a mesterné ritka jó tojó vót. Az Isten se győzte ezeket a bőgő masinákat karon hordozgatni; szépen belefektettem hát a porontyokat egy csónakba, akár csak egy bábaasszony, oszt úgy evezgettem velük alá fel a vizén. Úgy aludtak azok abba a vízi böcsőbe, mint a tej; a mesterné még meg is dicsért érte. Otthon vótam én a Dunán.

—De mán az Isten akárhová tegye ezt a Dunát! nem hajtanék én át rajta ilyen csip-csup alkalmatossággal, még tíz literér se, — vélekedett a káplár.

—Én ócsóbbér is átmennék, — licitált az egyik kajla bajuszú népfelkelő.

—Tudja mit káplár úr! — szólt villanó szemekkel felugorva Ferkó és a szeretet adományt ki vágta az asztalra, mint a huszonegyet; azután meg a tenyerét nyújtotta a káplár felé — hát majd én meg mutatom annak a Tajtelbómnak, hogy hogyan illik ez a paprika trütyi a huszársipka mellé: tíz liter ilyen gatyás borér, át is úszom a Dunát.

A káplár az első pillanatban meghökkent ettől a vakmerő ajánlattételtől, de mikor látta, hogy a többiek ábrázata széles mosolyra húzódik, az a sejtése támadt, hogy itt csak valami előre megbeszélt, furfangos beugratásról van szó. No de őbelé is jókora porció huncutság szorult, hát azt gondolta magában: majd csak kiparérozza ezt is. Ha meg nagyon talpra esett lesz a tréfa: akkor úgy is megéri a tíz lityit; és belecsapott a huszár tenyerébe. A fogadás árát kigubázták és azt fírer úr Bodornál helyezték letétbe. Aki egyben megbízást is nyert, hogy nyomban hajókázzék át a túlparti csárdába és intézkedjék, hogy a nektár készen várja a szomjazókat. A kajla bajuszú népfelkelő meg két öreg halászsral lépett egyességre, hogy a legnagyobb ladikon fuvarozzák át a társaságot, mert a káplár úr az Istennek se hajlandó, holmi dib dáb dióhéjra bízni az apró Kovácsok édes apjának az életét. Ferkó a csárdásak szobájában gyorsan lehányta magáról a ruhát és felhúzta a szeretet adományt. Azután a nyakába kerített egy subát és egy pár szalmával bélelt klumpában betopogott az ivóba. A kajla bajuszú jelentésére az expeditió hajóra szállt. Káplár Kovács a jármű közepén foglalt helyet, mert csak ott érezte magát némileg is biztonságban és egyre várta, hogy mikor csattan el a tréfa

és azon spekulált, hogy hogy is fogja kivédeni azt. Ferkó a ladik orrába kuporodott és ki ki hajtogatta a suba szélét, hogy szoktassa a bőrét a fagyos decemberi hideghez. A csónak lassan haladt felfelé a vízen és a hullámok csobogva verődtek az oldalához. Mikor a kellő magasságba értek, a kormányos neki fordított a túlsó partnak. Ferkó felegyenesedett és egyetlen erélyes vállrándítással kifejtette magát a burokjából és a keskeny rohamszíjjal leállazott piros sipkájával, meg ugyanilyen színű mezzel a tomporán, egy pillanatra olybá tűnt, mintha csak maga volna az elszántságnak életre kelt szobra. A káplár egy kicsit már sokalta is ezt a mókát és szentül hitte, hogy: „no most sül el a fapuska”. De csak elhúlt benne a lélek, mikor a huszár lehajolva, megmarkolta az oldaldeszka élét és egy könnyed ívben kilendült a csónakból és nyakig merült a jéghideg vízbe és a következő pillanatban már nagy erővel szelte is a hullámokat. Túl voltak a felén, mire a káplár szóhoz jutott a nagy ijedtségtől:

—Elég lesz mán komám! Így is megnyerte kend a fogadást.

—Dejszen ide fel ne kapaszkodjon, — ijesztett a káplár a kajla bajuszú — mert mind a Dunába billenünk; akkor oszt nézheti a káplár úr onnét alulról, hogy ki issza meg idefönt a borát.

Ferkó hallotta a hívogatást, de oda se hederített, hanem csak dolgozott keményen.

A halászok bölcsen intézték a kísérést: egy gondolatnyi idővel hamarabb értek partot, úgy hogy mire Ferkó a szárazra lépett, már rajta is volt a suba, a lábán meg a facipő. Most válaszolt a káplárnak:

—Áll-e még tíz liter bor — visszafelé?

—Áll ám a veszekedett fenét! — tiltakozott a káplár és már is nyomta szaporán befelé a csárdába a huszárt, nehogy eszébe jusson, még egyszer nyakig gázolni a Dunába. Odabent meg úgy megcsutakolta Ferkót, mint ahogy a meghajtott lovat szokták; mert úgy érezte a vén hitetlen, hogy legnagyobb részt ő a ludas ebben az Isten kísértésben és szörnyen örült rajta, hogy Ferkó még csak náthás se lett ettől a feredéstől.

Rövidesen a tiszti étkezőben is híre futott a fogadásnak. A kapitány a legnagyobb mérvű fegyelemsértést látta az esetben fennforogni, amelyre tulajdonképpen a legenyhébb büntetés a golyóhalál lenne, mert a huszár a reglama ellenére kockáztatta azt az életét, amelyet egy harcosnak csak „Für Kaiser und Vaterland” szabad

feláldoznia. És mivel nem tűrheti tovább, hogy ez a nagyzási hóbortban szenvedő fickó, aki azt hiszi magáról, hogy ő egy S. M. S. „Fégete”, egy Seiner Majestät Schiff „Fégete”, itt tovább rongálja a század jó erkölcsét, rögtön kiadta a parancsot: hogy a „Huzár” holnapután útba indítandó a pótkeretéhez. Búcsúzásul azonban a katona meghajtotta a bajtárs előtt az elismerés lobogóját ezzel: „Meine Herren! es ist aber eine Leistung”.

Bendegúz az egész idő alatt, a saját külön lélekelemzésével volt elfoglalva és az angyal magyarázata nyomán nagy világosság gyúlt az agyában és Ferkót berubrikázta: az első falka, második alosztályába.

A valódi hamberburkus.

A kaján földi istenek és denevér szárnyú angyalaik jóvoltából, tovább folyt az égis érő gyalázatosság

A honvéd menetzászlóalj készen áll az indulásra. A jobb szárnyon, egy rózsás képű tizennyolc esztendőös őrizetében, egy dúsan felvirágozott és felszallagozott zászló meredezett. Nem az ezred dicsőséges múltú, golyótépett hadi lobogója volt ez, hanem a tizennyolc évesek katonásdi játékszere. Tekintélyes, szép jelvény: aranyozott falándzsa hegyét beragyogta a napsugár, a nyele végig piros volt, a szövet fehér sávján pedig a Gyermeket ölében tartó Istenanya képe ékeskedett. A hadvezetőség kénytelen-kelletlen, de hagyta: hadd bomolják a fiatalság. A laktanya vasrácsos kapuja előtt könnyes szemű asszonyok, lányok csoportja szorongott, kezükben virágáldozattal. De a fegyveres őr útjokat állta, mert az alezredes úr olyan kemény szívű ember volt, hogy megtiltotta az asszonynépség bebocsájtását, azzal a rideg indokolással, hogy megjelenésükkel aláássák a legénység harckészségét. Valójában pedig azért, mert a jó öreg nem tudta könnyezés nélkül megállani a szívet szakgató búcsúzkodásokat.

A századparancsnokok, megannyi ezüstös hajú népfelkelő tiszt, szó nélkül átvették a létszám jelentéseket és a kijelölt kürtös eloldotta mellén a trombitazsinor bogját, hogy adott jelle belebúsongja ebbe az elrontott világba, Heydn örökszép „Imához!” muzsikáját.

Csak ketten hiányoztak még: Vasgyúró Jakab Sámson

kapitány úr, huszár létére a gyalog zászlóalj parancsnoka és a második század első szakaszának a gazdája: Gyökfejtő Tamás népfelkelő főhadnagy úr. Sámson éppenséggel nem sietett népéhez, mert ellensége volt mindenféle ácsorgásnak és a hátra lévő félóráját inkább a városban töltötte, ahol apróságokat vásárolgatott. Legutoljára egy dohányos boltba tért be, hogy szokása szerint „elutazás” előtt megtömje a tárcáját. Miközben lassú megfontoltsággal sorba rakosgatta az asztalra a kiválogatott szivarokat, akaratlanul is tanúja volt, amint a trafikos kisasszony, egy bizalmas törzskuncsaftjának udvarolgatott. A vevő olyan negyven év körüli, alacsony termetű, jól öltözött, kissé hízásnak induló úri ember volt. Akinek elejtett szavaiból nem volt nehéz megállapítani, hogy ő is egy ama sokak közül, aki nélkülözhetetlen közgazdasági tevékenysége miatt, fel volt mentve a hadi szolgálat alól. A nélkülözhetetlen vastag aranyláncot viselt gömbölyödni induló hasacsáján és nagy hozzáértéssel és zavartalan lelkinyugalommal ropogtatta párnás kacsóival, az ő számára külön félre rakott száraz, pettyegetett szivarokat. A kisasszony édeskésen mosolyogva tartotta szóval a kiváltságos férfiút. És miközben a frissen érkezett reggeli lapokat rendezgette, meg meg nézte a háborús hírek vaskos betűkkel ordító címeit és mintha csak az időjárásról csevegne, odacsicseregte a közgazdásznak: „Varsó még nem esett el!” A címzett éppen egy nagyon helyre példányt halászott ki a dobozból és mivel mind a két keze el volt foglalva, helyette a fejét bólogatta ütemesen jobbra balra és ajkát biggyesztve, megnyugtatta a kisasszonyt: „Majd elesik!” Akár csak azt felelte volna vissza: no igen! nyáron mindig meleg van, télen mindig hideg van. Sámson az orkán erejével szerette volna beleharsogni a pohos hasú fülébe, hogy e két mondat között egy irtózatossá váló tétőg, amit a pokol minden kínját átszenvedő, meggebedt emberi testekkel hidalnak majd át. De nem szólt egy szót se, hanem csendesén fizetett és távozott a boltból. Odakint intett egy kocsinak és kihajtatott a laktanyába.

Gyökfejtő főhadnagy úr mind ez ideig nem jelent még meg a színen. Sámson nem jót sejtve, a saját szakálára kitolta az indulás idejét és maga ment el „a vitézséggel szemben ellenséges magatartást tanusító” öreg népfelkelő szállására.

Gyökfejtő Tamásnak nem volt kenyerere a vitézség. Hogy Kemény Simon, Nagyszeben ostrománál feláldozta magát Hunyadi Jánosért, a Mezőbég elleni csatában, ezt ő igen dicső dolognak tartotta és a gondjaira bízott ifjúságnak, mint követendő példát állította oda. De hogy miért kell öneki, Gyökfejtő Tamás, mennyiségtan és történelemszakos főgymnásiumi tanárnak és számszerint öt hajadon leányzó szerető, gondos édes apjának most úgy, mírnix dírnix,

egyszerűen odakenetni magát a doberdói fennsík véráztatta köveihez: hát ez sehogy se fért a fejébe. Alázatosan meg is kérte az aranyos lelkű alezredes urat, akit magánál rangban alacsonyabbnak tartott, mert őt csak három leánygyermek tisztelte édes apjának: hogy hagyja ki őtet ebből a menetből; mert ő, mint mennyiségtan és történelemszakos, nélkülözhetetlen az oktatásügy terén és a felmentése minden pillanatban megérkezhetik. Mikor azonban látta, hogy az alezredes, dacára megértő szívének, e lényeges tanügyi kérdéssel szemben meglehetősen érzéketlenséget tanúsít és hogy ez a nyomós ok is gyengének bizonyult, az úgynevezett szolgálati érdek Jerikói falának a ledöntésére, utolsó tartalék érvét is belevetette az egyenlőtlen küzdelembe: hogy ő mindig a közös hadseregnél szolgált és így nem is tudja a magyar vezényszavakat és a saját legénysége előtt fog nevetségessé válni. Az alezredes kifogyhatatlan jóakarattal megnyugtatta:

— Nem nagy tudomány ez főhadnagy úr! Nyomban meg is tanítom rá. Három szóból áll az egész: „Tűzet szüntess! Előre!” Ennél többet nem kell tudnia.

A tanár most már teljesen elvesztette önuralmát és mint a vízbefuló, a szalmaszál után is kapkodott és megvallotta a pótzászlóalj parancsnoknak: hogy ő soha életében még századot nem vezényelt. Ezen is kegyesen segített az alezredes és az aggodalmaskodót beosztotta a második század, első szakaszának a parancsnokává

Sámson, ismervén az öregnek a harctér irányában megnyilvánuló ezt az őszinte undorát, tartott tőle, hogy az öreg valami jóvá nem tehető meggondolatlanságra ragadtatta magát. De csalódott e sötét feltevésében. Tamást a legnagyobb pongyolában otthon találta egy öblös karos székben ülve. Igaz ugyan, hogy a helyzett nagyon komoly, sőt mondhatni: siralmas volt, azért mégis nehéz lett volna azt nevetés nélkül megállani. És bár minden részvéte az öregé volt, nem fojthatta el a kacagását, mikor a kihallgatás során megkérdezte a történelemszakost:

— Hát hogy is vagyunk avval a Kemény Simonnyal, Tamás szógám?

— Hát simonynak csak simony volna, ha éppen úgy parancsolod édes gazdám, de semmi esetre se olyan simony, mint amilyennek te mondod azt. Sőt éppen ellenkezőleg — nyögdécselte szakgatottan Tamás vitéz.

Sámsonnak megesett a szíve az öregén és a zászlóalj Gyökfejtő Tamás nélkül indult el a harctérre.

Milyen jó lett volna, ha most is úgy ballaghattak volna az ellenség felé, mint a napóleoni háborúk idején; amikor még vitézvári báró Simonyi József huszár őbester úr, regimentje és egy pulk kozák

élén lóháton tette meg az utat Fontainebleau-ig és viszont. Legalább lett volna egy kis idejük, hogy előkészüljenek a nagy tusára. De így, evvel az ördögös vasúttal, hip hop, ott voltak, ahol nem akartak lenni. Alig aludtak kétszer is a katona vonaton és már is egy kis szlovén falu mellett táboroztak. A hely éppenséggel nem volt biztatónak mondható: a tábortól alig száz lépésre egy új temető terült el, tíz tizenöt tátongó szájú sírral. És orosz hadifoglyok folyton újabbakat ástak. És úgyszólván negyedóránként hoztak egy egy kolerás halottat. Az est beálltával fáklyafénynél folyt a temetkezés és a homályból sötét tömegükkel kiváló hegyek mögül tisztán odahallaszott a gépfegyverek kattogása és látták a világító rakétákat.

Éppen hogy elkészültek a sátorveréssel, mert megeredt az eső, mikor parancs érkezett, hogy azonnal vonuljanak az ezredhez. Egész éjjel meneteltek a hegyek között, szakadó esőben, soha nem látott járatlan utakon. A virradat egy völgyben érte utól őket. Ott kellett várakozniuk napszállatig. Elszórtan lekuporodtak a nedves ázott agyagra, mert a vízbe csak nem fekhettek és a szüntelen zápor elől beborítkoztak a sátorlapokba. Olyanná vált tőlük az egész völgykatlan, mintha játszadozó titán gyerekek tele dobálták volna mázsás szürke kövekkel. Az ellenséges repülők miatt nem lehetett nappal mozogniok. Alkonyatkor kerekedtek fel újból. Mire elérték a serpentin, korom sötétség borult rájuk. Az eső szüntelenül verte őket és az egyik néma villámlás belefolyt a másikba. Az egyik tizennyolc esztendő szorongva szólt oda a mellette görnyedve baktató idős népfölkelőnek:

—Én még soha ilyen sűrű villámlást nem láttam, édes apám!

—Majd láthatsz ezután gyakrabban is, ha hamarosan bele nem harapsz a fűbe; — biztatta a gyereket az öreg és régen kialudt makráját kivéve a fogai közül, egy hegyeset sercintett a fény irányába nem villámlás ez, hanem azok a hitszegő taliányok dógoznak a sugárvetőkkel az éccakába. Az Isten pusztítsa el őket.

Egyszerre csak kialudt a fény és sajátságos suhogásokat hallottak magasan a fejük felett: tűzéségi tűzbe kerültek. Az önérzetük, a maga bírásuk egy pillanat alatt összeomlott bennük: ilyen irtózatoss, emberfeletti erővel, az üstökös sebességével száguldó ércdarabokkal nem lehet harcba szállni, birokra kelni. Egyetlen vágyuk volt csupán: engedelmes jó fiúk akartak lenni otthon, ahol az édes apjuk erős karja megvédi őket minden vész elől és az édes anyjuk szerető gyöngédsége örködik az álmuk felett. Valósággal érezték, hogy a súlyos, recés élű, rozsdás vasdarabok még a levegőt is véresre marcangolják és valahányszor egy-egy elzúgott felettük, mindannyiszor önkéntelenül a válluk közé kapták a nyakukat, mintha csak egy láthatatlan óriási

tenyér nyomkodta volna le a fejüket. Sámson éppen az utolsó századnál tartózkodott, mikor váratlanul az egész menetoszlop megállt. Elölről dühös káromkodások és zűrzavaros kiabálás hallatszott: egy málhás állatokból összerótt train útja keresztezte a zászlóaljét és az első századot egyszerűen kettészelte úgy, hogy mire a train elvonult, a levágott rész vezetőstől, mindenestül együtt eltűnt a sötétben. Egy szemrebbenés alatt híre futott a sorokon, hogy megakadtak és a tizennyolc évesek szinte kórusban zengtek: „Gyerünk haza!” Erre az édesanya ölébe viassziró hangra Sámsonnak elszorult a szíve, de csak egy pillanatra; azután felülkerekedett benne a katona: hogy itt őneki kell képviselni a győzni akarást. És jóval erélyesebben, mint ahogy az az „Angol kisasszonyoknál” volt szokásban, csendet és feltétlen engedelmességet teremtett a bőrbajuszuaknál. Most igazlátónak egy szemfüles” kis hadapródjelöltet vett maga mellé és elindult vele tájékozást keresni. Egy félórai tapogatódzás után valami mesebeli elátkozott falufélébe értek, ahol csak a terméskövekből rakott csupasz házfalak meredeztek a komor éjszakába. Egynek se volt teteje: mind levitte a gránát. Olyan kihalt volt ott minden, akárcsak a holdban jártak volna. A lövedékek suhogását meg úgy megszokták közben, hogy az szinte mélyítette a csendet, mint az alföldi nyári éjszakáét a tücsök ciripelés. A gyerek törte meg a hallgatást:

— Százados úr! Amott valami fény rezeg — és botjával félbalra mutatott.

Sámson fürkészve fúrta tekintetét a jelzett irányba, de mivel semmit sem tudott felfedezni, kínjában eszébe jutott az egyszeri tót napszámos, aki a „mirnek úr” néző szerszámába tekintett bele és annak a szavaival válaszolt: In nem látum semit.

— Csak jöjjön utánam a százados úr! — mondta a kadét.

Sámson rábízta magát a gyerekekre és letértek az egyenesből. Közben azonban a gyerek is szimatot vesztett és hogy meg ne haragítsa a gazdáját, akit különben is nagyon szeretett, egy kis szemtelen vakmerőséggel az adoma másik végébe kapaszkodott, így:

— Százados úr! Alázatosan jelentem: In sem nem látum semit.

Ezen mindketten nevettek.

Rövid tanakodás után tovább haladtak.

— Hopp! — kiáltott fel halkan a gyerek — újból megcsíptem a szökevényt, akkora mint egy szentjános bogárka — és jobbra-balra hajladozva, néhol meg négykézláb ereszkedve vizsgálódott, mint valami, az öt tó vidékéről ideszakadt rézbőrű indián, nehogy még

egyszer szem elől téveszsze.

Sámson lassan követte.

— Most már mehetünk! — szólt a gyerek és határozott irányt vett. Kis vártatva egy téglából hevenyészett féltetejű házikóhoz értek, mely egy megmaradt vastag kőfalhoz volt ragasztva és ablakja nem, csak ajtaja volt neki.

Kopogtattak.

- A Názáreti nevében mindenkinek nyitva! — hangzott belülről a válasz.

— Alighanem valami parókhíára tévedtünk, — súgta Sámson — no de mindegy: amilyen a jó nap, olyan a fogadj Isten. Dicsértessék! — köszönt illendő képpen, bebújva az odúba.

A gyerek előbb kívülről szemlét tartott és megtalálta a fényforrást: egy vakolatlan maradt hézagon át szivárgott ki a gyertyavilág.

Most ő is belépett. Egy, jóságos szelíd tekintetével elvetemült haramiákat is térdre hullásra készítető, őszbe csavarodott fejű ember állt előttük. Akinek vonásain, az Isten akaratában boldog alázatossággal megnyugvó békesség honolt. Egy sapeur főhadnagy volt. Egy Zsidó. Aki túl minden természettudományon, minden anyagon, de túl minden dogmatikán is, eljutott az Igazsághoz: a Krisztushoz. A helyiség bútorzata: két üres töltényládára fektetett pár szál deszka és egy másik ilyen felállított láda volt. Az előbbi ülő és fekvőhelyül szolgált, az utóbbi asztal volt és rajta a Könyv: a nyitott Evangélium. Az Ember kereste és megtalálta a magányt: egyedül lakott a gránátverte faluban, a gondolataival.

A belépők megéreztek, hogy az Igazzal állnak szemközt és röviden előadták, hogy mi járatban vannak. Az Ember csendesen meghallgatta őket, azután szó nélkül fogta a botját, mint amilyen a primitív képeken látható a szentek kezében és a legrövidebb úton visszavezette a tévelygőket elhagyott nyájukhoz és onnét az ezredhez. Mikor búcsút vett tőlük, már a szívükbe volt zárva a „Krisztus katonája”, amint őt a hadosztálynál nevezték.

Az ezrednél első, öröndetes meglepetésük az volt, hogy váratlanul viszontlátták Tamást, akit a jó Öreg alezredes külön menetlevéllel irányított a harctérre. Tamás egész otthonosan érezte már magát a fegyverzörgés között és a régen beérkezettek fölényével, hasznos útbaigazításokkal szolgált nekik. A második számú meglepetésük már kevésbé volt öröndetesnek mondható: haladéktalanul ki kellett menniök az állásokba. Éjjel tizenegy órára már odakint kuporogtak

véres, sáros, leendő sírjukban.

Ez nem az a harcmező volt, amely a költőt megihlette, ahol „minden rabszolga-nép, jármát megunva síkra lép és megütközik a zsarnoksággal és dicsőséges küzdelme után, fújó paripák száguldanak a szent Világszabadságért kivívott diadalra.” Óh nem! A zsarnokság dolgozott itt minden oldalról, hogy szorosabbra fűzhesse a tömegek csuklóján a rabszíjat. Itt háromszor huszonnégy órán át, az Apennin félsziget nehéz ipara mutatta be a teljesítő képességét, szegény, jámbor magyar parasztnak. És olyan eleven tűzfalat támasztott körülöttük, hogy oda ugyan élő be nem surranhatott, étel, ital el nem juthatott és a kétségbeesés őrvongó állapotában fetrengő, nyomorult féreg, a a szomjúság marcangoló kínját csillapítandó, a bádog csészéjébe és azt itta meg, csak hogy valami nedvesség érje a torkát. Ez után az Istent keresztre feszítő galádság után, amit a katonai „tudomány” úgy nevez, hogy: tűzérési előkészítés, a proletárok sorait neki korbácsolták a parasztnak megritkított vonalának, akik agyon maszlagolva, lötték, szúrták, vágták, robbantották egymást.

De a proletárok igyekezete megtört a parasztnak kitartásán. A szétrombolt, összekuszált tövises drótok között úgy feküdtek halomszámra az élettelen emberi testek, akár a halászbárkából partra dobált döglött halak tetemei. Az állásokban is több volt a halott meg a súlyosan sebesült, mint az élő.

Sámson meg a kadét egymás mellett feküdtek, egy öblözetben. A gyerek már halott volt, Sámsonban még dolgozott az élet. A gyerek még hajnalban halt meg: egy mögöttük becsapódó gránát szerte vágta a sziklát és az egyik súlyos kődarab úgy érte hátulról a fejét, hogy megrepedt a koponyája. Sámson majdnem a harc végéig maradt sértetlen és szivarozgatva, meg nem rendíthető nyugalomával tartotta a lelket az emberekben. Mikor már szemmel látható volt, hogy sikerült az irtózatot rohamot elhárítani, mintha csak a földből termett volna, egy lobogó hajú, megzavarodott római bukkant fel Gyökfejtő Tamás közelében. A szerencsétlen valami furcsa színpadi pózban állt az árok szélén és egy hőstenorra szabott mozdulattal megcsavarta a kézigránát nyelét. Tamás a személye ellen irányuló merényletből nem láthatott semmit, mert háttal állt az örültnek és egy jajgató gyereknek csúnyán megsebesült karját kötözgette, sokkal több buzgalommal, mint hozzáértéssel. Sámson észrevette a veszedelmet, de már nem volt ideje figyelmeztetni Tamást, hanem felugrott a kézi gránátos mellé és hatalmas karjaival megragadva azt, a végső pillanat utolsó töredékében, mint egy katapultta, magas ívben lódította lefelé az akadályokig.

Tamás csak arra lett figyelmessé, mikor a művelet közben

Sámson, a nagy erőfeszítéssel járó káromkodás, vagy amint az mondatik: nekifohászkodás helyett, túlharsogva a csatazajt, valami keserű gúnnnyal ezt ordította: „Hát hogy is vagyunk avval a Kemény Simonynyal, Tamás szógám !?”

Tamás még látta röptében a taliánt, de azt is látta, hogy Sámson nyomban utána visszahanyatlik és elterül az árokban. Megrémülve futott hozzá. Sámson a bal combjára mutatott és bár szörnyű fájdalmat érzett, hogy meg ne szomorítsa az öreget, az arcára mosolyt erőltetett és úgy mondta a tréfás szólammal: „Meg vagyok löve!” Tamás szógám.

Négyen vitték a hatalmas testet az öblözetbe, ahol Tamás egy zsebkéssel lefejtette róla a nadrágot. A fehér alsó egy vér volt már. Orvosi segélyre gondolni se lehetett: a sebesültvivők csak a sötétség beálltával dolgozhattak. Addig nem volt szabad semmiféle mozgást láttatni, mert az ellenség, még az egyes emberre is ágyúval lőtt. Tamás egy puskatisztító zsineggel, amit mind a négyen húztak, a sérülés fölött úgy elkötötte Sámson combját, hogy az egész lába belekékült. Most már mindegy volt: vagy elvérzik, vagy így pusztul el. Sámson a műtét alatt meg se mukkant, mert a nagy vérvesztéstől eszméletlenül kívül volt már. Mikor elkészültek vele, Tamás egy pár öreg könnyecseppet morzsolt szét a szemeiben, aztán ott hagyta a gazdáját a gyerek holttesteme mellett.

*

Ez a háború, mind a négy sarkából kiforgatta a világot. Rosszabb volt a koleránál is. Mert nem megmosolyogni való igazság rejlik abban a népi meggyőződésben, hogy a kolerának egyedül való árkánuma: a vasvilla. Mert csak is ezzel a célirányos szerszámmal lehet feltartóztatni, hogy egyik területről a másikra be ne hurcoltassék az. De evvel a háborúval szemben, még a vasvilla is erőtlennek bizonyult. Behatolt ez mindenüvé, még a legelrejtettebb zugba is. Nem hagyott érintetlenül senkit, még a csecsszopót se: ennek a szájában is megkeserítette az édes anyja tejét. A bikafői pusztán is, ki nem fogtak a szomorúságból, nagy volt ott a sirás-rivás. Már hogyne lett volna, mikor minden férfi cseléd elment katonának és az ágendázó gyerekek nyakába szakadt a temérdek jószágnak a gondozása. Az ilyen korú, ellentengernagyi egyenruhát viselő, nagyúri csemeték még rózsafaágyukban aludtak, mikor már a szegény ember gyereke kocsiba fogta a lovakat és felsegítette a nehéz jármot az igás barom nyakába. Az egyik gyereket nyomorékká rúgta a ló, a másiknak meg a szemét ütötte ki a villás szarvú ökör. Az édes anyjuk nem lehetett segítségükre, mert az kaszálta a búzát és hányta a kévét a vendégoldalas szekérre.

A végén pedig még jó se lakhattak, mert a magasrangú katona urak grammra kiszámították, hogy egy egy gyomornak mekkora darab kenyérrel kell beérnie; hogy ők viszont a harctér közelében, hajórakomány számra dobhassák oda a lángok martalékául az Isten testét, a kenyeret adó búzát. Került persze egyéb rínivaló is. Egymás után érkeztek a rózsaszínű tábori lapok: Besnyi Sándor elesett, Balogh Mihálynak átlőtték a vállát, Kerekes Mártony bérest, aki szegény idehaza is örökké köhögött, nagy láz emésztí a kórházban.

Az öreg kis Tóth Lajos; aki egymaga vezette a gazdaságot, ezer gondja mellett is ráért a siratókat vigasztalni. Pedig ő is tele volt aggodalommal, mert egyetlen fia, a szemefénye, aki orvosnak tanult, elejétől fogva járta a harctereket. Kis Tóth Lajos uram, ha birtokra nem is, de hozzáértés dolgában első gazda volt a faluban. Több ész szorult az öregbe, mint egy egész vezérkarba. Külföldi utazásai alkalmával mindig őt bízta meg Sámson a „jóságigazgatói” teendők ellátásával; csak természetes, hogy ennél a nagyon nagy kirándulásánál is megint őt rántotta elő. Mindennel meg volt békülve az öreg, csak azt nem szerette, ha levelet hozott a posta. Mert abból mostanában jót, ugyan ki nem lehetett olvasni. Nagyon megrökönyödött hát, mikor egy napon meg éppen kettő is érkezett. Az egyik neki szólt, a fia írta. A másik „özvegy Fekete Ferencné, szül. Csikós Erzsébet”-nek volt címezve. A magáét felbontotta. Ez állt benne:

Kedves édes Apám! Amint láthatja édes Apám, ezeket a sorokat nem a harctérről írom, hanem a fővárosból. De azért ne ijedjen meg édes Apám, mert nem mint sebesült, vagy beteg érkeztem ide, hanem hivatalosan, az ezredorvos úr parancsából, aki mellé be vagyok osztva. Ha dolgom végeztével marad egy kis időm, — lesz gondom rá, hogy maradjon — okvetlenül haza látogatok. Most pedig egy szomorú hírt kell közöljek édes Apámmal, amiről ma véletlenül értesültem: Sámson úr súlyosan, életveszélyesen megsérült. Egy tenyérsnyi helyen őt gépfegyvergolyó érte a bal combját és csonttörést okoztak és átszakították az üterét. Ha az egyik tiszt úr, még ott a helyszínen el nem kötötte volna a sérült testrészt, a legrövidebb idő alatt elvérzett volna. Nyolc óra hosszat feküdt így, eszméletlen állapotban a stellungban és csak a segélyhelyen tért magához, mikor kimosták és újból kötözték a sebet. A tartalékkórházban egyetlen módot láttak csak a megmentésére:” ha csak egy csonkot hagyva, lemetszik a lábát. De Sámson úr ebbe nem egyezett bele, hanem követelte, hogy ide felszállítsák egyetemi tanár klinikájára. Itt egy, a csodával határos műtétet végeztek rajta: jó egy arasznyi hosszúságban kivágták a szétroncsolt üteret és az így támadt hiányt, egy kihámozott

mellékér becsatolásával pótolták úgy, hogy a vérkeringés újból megindulhatott. A baj az, hogy állandóan magas láza van; de lehet, hogy életben marad. A többit majd szóval.

Édes Apámnak jótevő kezét, édes Anyámnak meg mindkét orcáját csókolja

engedelmes fiuk

Lajos.

Az öreg mindkét levelet zsebre dugta és gondterhes arccal felballagott a kastélyba Erzséhez, aki állandóan ott tartózkodott. Ugyanis Rebeka néni már hónapok óta nagy betegen feküdt, de eltökélt szándéka volt, hogy addig meg nem hal, míg az ő „kis” gazdáját viszont nem láthatja itthon. Azután egy percet se fog késlekedni, de addig — ha törik, ha szakad — kitart. Az ő kívánságára kellett felköltözködnie Erzsinek a kastélyba, mert az öreg asszony nem tudott nála nélkül meglenni. Tóth uram megjelenése megijesztette. Rebeka néni éppen aludt és Erzsí csendet jelezve, tágra nyitott szemekkel, a mutató ujját szép metszésű ajkai elé emelte és nesztelenül kilibegett a szobából és csendesen behúzta maga után az ajtót.

— Levelet írt a fiam, — kezdte Kis Tóth uram, halk dörmögő hangon — Sámson úr halálosan megsebesült.

— Erzsinek e szóra éles fájdalom nyilallott a szívébe és csak elfehéredett, mint a kréta.

— Neked is gyött egy leveled, ehun e! — folytatta Tóth uram és elő kotorászta zsebéből a gyűrött írást — csakhogy ezt mán özvegy Fekete Ferencnének írták.

Erzsí még fel se ocsúdott az első fejbekolintástól és már a másikat érezte magára zuhogni és olyan ijedten tekintett a gazdára, mint aki attól fél, hogy most már vége hossza nem lesz a pörölycsapásoknak. Az öreg tartotta a levelet, de Erzsí nem nyúlt utána, hanem csak engedte, hogy a fájdalom lehúzza a fejét: az emlékeit temette, az első szerelmét. Néma csend következett most. Kis Tóth Lajos is ember volt, de kemény fából faragva. Egy darabig csak engedett a részvétnek, de azután már unta a szerepét és jóakarattal szólt oda a megtört szívű asszonynak:

— Akarod? majd felolvasom!

Erzsí várakozóan ráemelte könnyes szemeit. Az öreg meg rákezde, amint írva volt: „Kelt levelem az harctéren kedves Örzsí húgom kívánom kedves húgom hogy e pár soraim jó egészségben tanáljanak továbbá tudatom kedves húgom hogy kedves férjed az Ferencz sógor tennap az hősi halál martaléka lett patrujba vótunk az Ferencz sógorral ötödmagunkkal oszt egy erdőszélen ráakadtunk egy muszka

patrujra csakhogy azok 15-en vótak bizony mink kerdajkot csináltunk de kedves húgom ate kedves párod kardkikard oszt bolonfejjel egymaga neki rugtatott a muszkának azok meg oszt le is vágták mind az tököt mind a négyen láttuk mikor lebukott az lováról más újságot nem irhatok továbbá tisztelek kedves húgom és az édesanyádat is és az árva kisfiadat is tisztelettel Istvány.

— Ijen bolonmagyar vót ez a te Ferkód mindig, most oszt megitta a levit; — tette hozzá vigasztalásképpen az öreg és egy virágtartóra letéve a levelet, elköszönt Erzsitől — na Isten áldjon lányom, most mán csak törődj bele a sorodba.

És ott hagyta a magába roskadt, megnémult, testet öltött Fájdalmat.

Rebeka nénit nem hiába csúfolta a falu népe Bagoly Rébének, de olyan éber is volt ez a vén asszony, akár az a madár: éjszaka se aludt. Haragudtak is rá váltig, mert hogy Bagoly Rébe körül nem lehetett lopni ám; ahol ő jelen volt, még egy tűnek se kelhetett ott lába. Már pedig az tudni való, hogy a köznép igen szívesen űzi ezt a mulatságot. Tehetetlen mérgükben kenték rá a Bagoly nevet.

Rebeka néni most is jelét adta, hogy méltán rászorgált ennek a szárnyasnak a nevére. Mert mikor Erzsi csendben rányitotta az ajtót, az öreg asszony nyitott szemmel, mozdulatlan feküdt az ágyában és mindent tudott már. De az ősrégi Rebeka nevet se viselte hiába: el nem múltak belőle a pogány erkölcsök.

— Hallod-e Örzi! — motyogta a belépőnek — az én „kis” gazdám életét el akarja rabolni a Gonosz. Hát most mán nem várhatok tovább. Feláldozom magamat ő érette. Nincs sok idő, mert látom, hogy küzködik a kedves, az ereje meg mán fogytán. Ha nem sietek, erőt vesz rajta a Gonosz. Azért hát én az éj féli óraütés előtt meghalok. Abba az almáriomba — mutatta a tekintetével — van a selyem ruhám, abba öltöztessél! Úgy tegyetek a koporsóba! Te meg Örzi, húséges légy a kis gazdámhoz! — fejezte be végrendelkezését, egy jelentős pillantást vetvén Erzsire. Mert bár nem szólt neki senki, azért az Erzsi titkát is ösmerte a vén asszony.

Többet ki nem nyitotta a száját Rebeka néni és úgy lőn miként monda: alig hogy utolsót hörgött, berregni kezdte a falon a tizenkettőt a vén svarcvaldi óra ...

A temetés után újabb levél jött a növendék orvostól: Sámson úr állapota még mindig nem javult. Kis Tóth Lajos uram ismét felsétált a levéllel a kastélyba, mert az ő kértére Erzsi ott maradt lakni a Rebeka néni szobájában. Hahogy Kis Tóth uram

keményfából volt is kifaragva, mindazonáltal nem szószerint értelmezendő ez: nem volt ő azért fából. A világért se! Ha fehér is volt a feje, mint a fiatal hagymáé, azért eleven szív dobogott a mándlija alatt. Jól esett neki és nem is kerülte az alkalmat, ha a gyönyörű teremtest láthatta, ha szóba ereszkedhetett vele.

— Úgy látszik Rebeka néni ügyvéd nélkül csinálta meg a kontrektust a Sátánnal, — indította el a társalgást Tóth uram — mert a' nem állja a szerződést. Hiába adta oda a maga rozoga életét, a Sámson úr állapotja még mindig nem váltott jóra. Megint írt a fiam.

Erzsi előzetesen hellyel kínálta meg a öreget, amit az el is fogadott. Ő maga állva maradt és a mellén imára kulcsolva az ujjait, hallgatta Tóth uram közlését. Bokáig érő, fekete gyászruha fődte igéző termetét és valami csodálatos nyugalom rögződött meg finom vonásain.

— Majd megsegíti az Isten,— válaszolta sóhajtván. Erre a meleg, de imádságos hangra, kis Tóth uram szilajabb érzése, az apa szerető gyöngédségébe hajlott és nem volt már egyéb kívánsága: csakhogy sírni lássa ezt az Isten remekét. Hogy legalább vigasztalólag megszímogathassa a karjait; hogy ha csak ujjhegygyel is, de érinthesse. Nem volt rá alkalom. Az öreg fájó szívvel távozott a kastélyból.

A fiú rendszeresen írta a leveleket. Pontosan beszámolt Sámson úr hogylétéről. Egyszer másszor mintha javulás mutatkozott volna, de ezt mindannyiszor nyomon követte a visszaesés.

Így tartott ez hetekig. Erzsi esténként, mikor lefektette a kis fiát, kinyitotta az ablakot és órákig révedezett a tekintetével egy sziporkázó csillag irányában. És a nagy aggodalmát, meg a nagy vágyakozását beleremegte a távolba és erős hittel hitte, hogy ezt megérzi és meggyógyul tőle az, akinek egyedül emelt templomot a szívében.

Négy hét se telt el Rebeka néni halála óta, megint „halomás esett” volt a pusztán. Ezúttal Jábes bácsi költözött el az élők sorából. Beteg se volt az öreg, csak úgy egyszerűen meghalt: mert hát halandó az ember. Mire megjöttek a temetéséről, már várta őket ifj. Tóth Lajosnak tegnapelőttről kelt levele, amelyben minden reményéről lemond: Sámson úr aligha éri meg a reggelt. Erzsivel elsötétült a világ. Néma kétségbeesés vett rajta erőt és támoilyogva ment fel a hajlékába; a kis fia utána. Annyi ereje volt csak, hogy leülhetett az asztal mellé, aztán ráborúlt a karjára és csukló zokogásba fulladt.

— Ne csírj Anya! — rítt fel követelően a kis gyerek és szűkölve ráncigálta az édes anyja szoknyáját,

Erzsi nem látott, nem hallott semmit; a gyerek meg a mellőztetés miatt szörnyű sivalkodásba fogott. Ez magához térítette Erzsit és a karjai közé emelte apátlan gyermekét és úgy sírdogáltak tovább, egymásra borúltan; a gyerek csak azért, mert az anyja is sírt.

Történnek még csodák. Másnap haza érkezett a „felcser inas” — amint Tóth uram apai dévajkodással a fia mesterségét nevezte, mert az öreg nem volt vele nagyra: jobb szerette volna, ha megmarad az eke szarvánál — és meghozta a jó hírt: Sámson úr túl van minden veszélyen, de csakis az ő acélnál is szívósabb természete dacolhatott a lehetetlennel. Ma negyed napja, délután öt óra tájt, már elveszettnek hitték és minden pillanatban várták a halál bekövetkeztét; de ahelyett egyszerre csak, ellenére az összes gyógytudományoknak, a beteg állapota szemmel láthatólag jobbra fordult.

— Éppen akkor halt meg Jábes bácsi! — állapította meg tényként, egy ott hallgatódzó menyecske, tenyerével végig törülvén ásítozó száját.

A nagy feszültségek nyomában jár az elernyedés, Mindenkinek volt valami szava a hír hallatára, csak az Erzsi ajkai maradtak némák. Egy pillanatig se kételkedett a fiatal katona szavaiban, de a fájdalomtól annyira eltompult az agya, hogy idő kellett neki, míg engedett a kábulat. Kis Tóth uram észrevette ezt és mivel okos ember létére tudta, hogy ennek legjobb orvossága egy kanálnyi derűlség, azért hát különvéleményt jelentett be:

— Semmi acél szervezet. Nagy boszorkány vót ez a te Rebeka nénéd, — szólt Erzsihez fordulva — vagy becsapta magát az ördögöt is, vagy pedig atyafiságos egyességre lépett vele, oszt ráadásul maga mellé még az öreg Jábest is oda tukmálta neki. Tiszta sor: ez mentette meg a Sámson úr életét.

Hálás mosoly jelent meg az Erzsi révedező arcán, amit az öreg oda nem adott volna egy rúgott borjúért.

A főtörzsorvos egyetemi tanár meglelégedéssel magyarázta nagy számú, fehér köntösökbe bújt kíséretének, hogy a megoperált balláb hőfoka ismét egy tizeddel javult. És igaz örömmel szorította meg a kórházi ágyon fekvő Sámson kezét és kellemes meglepetéssel szolgált neki:

— Kedves kapitányom! — mondta a főtörzsorvos — holnapra két órai kimenőt engedélyezek a . . . városba. Azután kezének egy utánózhatatlan úri mozdulatával búcsút intve, tovább vonult a kíséretével, mint egy udvarlást tartó fejedelem.

Sámson emberszerető ember volt mindig, de egy bizonyos

fokú előkelő zárkozottság sohasem hiányzott belőle. A háború és a háborúban az emberek ezt a tulajdonságát csak fokozták. Ha néha-néha engedett is ez a páncél, rögtön bezárult ismét, mint a sün körül a tövisek, ha nem rokonszenves lények kerültek a közelébe. Ilyenkor csak befelé élt. Kiközösítette magát a világból és bármely pontján volt is a földtekének, mindig az ő pusztai kastélyának ablakából szemlélte a körüle történendőket. Ez a váratlan szárnyra eresztés azonban, amire a legjobb esetben is csak két hét múlva számított, felpattantotta ezt a lakatot. Nagy érzés a halálból való visszatérés az életbe, az erős embereket is megtaszítja. Valósággal újjá szülöttek érezte magát és nagy megbocsájtásban mindenkit a keblére szeretett volna ölelni. Szépnek, jónak látott mindent, főként az embereket. És hajlandó volt már legféltebb kincséről, a függetlenségéről is lemondani; és amit eddig makacs kitartással következetesen elhessegetett magától, még a házasság gondolata is fészket vert az agyában.

Szép sorjában előszedte hát valamennyi nőnemű, férjhez menendő ismerősét Erzsitől kezdve, fel egészen a legmagasabb körökig. És bár jó ideig és kedvtelve időzött a körökben, egyiknek a személyében sem tudott végleg megállapodni. No de e miatt távol állott tőle minden kétségbeesés. Egyelőre nyugodtan félre tette ezt a kérdést, mert tökéletesen bizonyos volt benne, hogy erről a vonatról le nem késhetik. Most az volt a fontos: mit csináljon holnap? Miféle helyekre menjen el, mihez kezdjen avval a két órájával? Csapongó gondolatai közben az is eszébe jutott, hogy először abba a szivaros boltba kellene ellátogatnia, ahol nyolc hónappal ezelőtt olyan kurtán elintézték Varsót. Ennél az ötletnél megragadt, mert ez mulattatta. Mint oroszánvadász ismerte a bennszülötteknek azt a megfigyelését, hogy a királytigris sok esetben, idők múltán is visszatér arra a helyre, ahol az első bárányt, vagy gazellát marcangolta szét és mámorosodott meg a vértől. Viszont azt is tudta, hogy büntető jogászok ugyanezt a vonást figyelték meg a gyilkosokon is. Úgy látszik, hogy az emberbőrbe bújt bestiát is ez a fajta rokon ösztön hajtja, mikor a tett elkövetése után megjelenik ott, ahol áldozatának a vérét ontotta. Hosszan elgondolkodott rajta, hogy ugyan az életnek miféle kérődzése ösztökéli most meg őt, ennek a lépésnek a megtételére? A kérdés válasz nélkül maradt. Most már csak azért is ragaszkodott a „trafik”-hoz.

Másnap délelőtt az orvosi szemle után, a fiatal Tóth Lajos látogatta meg, aki tanulmányi szabadságát töltötte a fővárosban. Az ifjú kapóra jött neki: megcsipte társának. Mindjárt közölte is vele a tervét, amit a medikus fölötté helyén valónak talált. Amint hogy merő ildomoságból annak se mondott volna ellen, ha Sámson úr történetesen a rájsz ül ulemánál, a szadagórai csodarabbinál, vagy

éppen az üszküdari püspöknél, in partibus infidelium, kívánta volna tiszteletét tenni.

Együtt indultak hát el a tavaszi sétára. Amint célhoz értek és beléptek a szivaros boltba, Sámson legjobb szeretett volna a küszöbről visszafordulni. De mivel nem volt természete a futás, hát csak bennmaradt és a legnagyobb közönyt erőltette magára. Egy úrnak a jelenléte váltotta ki belőle ezt a lelki folyamatot. Ez az úr egy nagy vagyonú zsidó gyáros és kereskedő családnak a sarjadéka volt. Egy pökhendi pénzeszsák. Akinek a kártyán, meg a befolyásos urak körül teljesített apródi szolgáltatásokon kívül egyedüli foglalkozása az volt, hogy virilis jogon beleártotta magát a város közügyeinek az intézésébe. Fenegyerek volt: okvetetlenkedő „szellemes” közbeszólásaival sikerült magára vonnia a közfigyelmet és általános népszerűtlenségnek örvendett. A háború kitörése pillanatában döbbenettel vette észre, hogy ezzel a foglalkozási körrel nem bújhat ki a katonai szolgálat alól. No de azért nem kell mindjárt megijedni! Csak hidegvér! Nincsen olyan akadály, amit pénzzel ki ne lehetne küszöbölni. És mivel a gyermek szemefénye volt a családnak, pénz meg bőven akadt a ház körül, a familia egyszerűen összevásárolta a jogcímet: egy vidéki „Bors törő vállalat” részvényei alakjában. A hadügyminister beadta a derekát: ennél kevésbé nélkülözhető üzem igazán nem volt a háborúban. Mert az nyilván tudott dolog, hogy egy háború megnyerése körül leghatásosabb eszköz a bors, amelyből mennél többet kell az ellenség orra alá törni. Hogy attól a borstól, amit ez a vállalat törögetett, az ellenség egyáltalában nem prüszkölt, mert ez csak magyar bors volt, ami iránt immunis volt a megátalkodott túloldal, az jelen esetben igazán nem volt fontos. A fontos az volt hogy a család dédelgetettje felmentődött a bevonulás kötelezettsége alól. Mindez azonban szót sem érdemelne, mert talán csak minden ezredik embernek volt kedvére való a háború. Hanem az a fölény, ahogy ez a puskaport nem szagolt „úr” ítélte elevenek és holtak felett, attól ökölbe szorult minden jó érzésű embernek a keze. A megyei székvárosban lakott és gyakran rándult fel a fővárosba. Hogy kikkel érintkezett itt, azt Sámson nem tudta, de nem is kereste. Csakhogy otthon mosolyogva emlegették, hogy a fővárosban kizárólag hitbizományok uraival szokott egy asztalnál ülni. Hogy ez a gyilkos adoma elterjedt róla, annak ő maga szolgáltatott tápot. Kétségtelenül sokat olvasott ember és elég ügyes csevegő volt és vidéki, előkelő keresztény, lehetőleg antisémita családok körében úgy adta le a vele megesett fővárosi történetkéket, — amelyekben legalább egy országos hírű személyiség szerepelt — hogy ő excellentiáját csak úgy a becéző nevére emlegette és csak a gyengébbek kedvéért tette mindig utána annak a családi nevét is. Mert csupán csak ősrégi

keresztényeket méltatott a barátságára és a saját fajtájabeliekkel csak muszájból és akkor is csak úgy, foghegyről odavetve, érintkezett. A maga zsidó voltát gyakran emlegette, különösen ott, ahol ez iránt senkinek kétségei nem voltak. És hogy megmutassa, micsoda szabadgondolkodó világszellem ő, el nem mulasztotta egy kis jól irányzott, finom gúnynyal megcsipkedni a választott népet. Az igazi keresztényeknél ez visszatetszést szült, de a csak létszámszaporító keresztények pazar módon mulattak rajta és tapsoltak neki. Modern zsidónak vallotta magát és cinikus volt, aki ősei hitét kitepte lelkéből és hogy az így elvesztett lelki egyensúlyát valamiképp helyre billentse, mindenféle divatos elméletekbe kapaszkodott, csak éppen a Messiás tudományát fumigálta és az ő gyönyörűséges Igáját nem akarta magára venni Izráel házának eltévelyedett juha. Mert nem ismerte.

Ő csak a formai kereszténységet látta és ennek, meg az elavult zsidó világnézetnek a mesgyéjén élt és mindakettőt fölényesen, egy szóval elintézte: számárság. És hogy a hallgatóit meggyőzze arról, hogy ő mindezen már rég túlemelkedett és ez a megállapítás az ő erős elméjének leszűrt végkövetkeztetése: ezt egy-két ügyesen alkalmazott kürüsztyén-kóser anekdotával tette érzékelhetővé.

Azért állandóan foglalkozott azzal a gondolattal, hogy kitér. Nem hogy keresztény lesz, — erről nem gondolkozhatott, mert hiszen nem hitt semmiben — hanem csak, hogy kitér. Vagyis külsőleg ő is azt az uniformist ölti fel, amelybe titkon irigyelt „barátai” beleszülettek. De ettől a lépéstől egy farizeus-kérdés, a gyöngé akarátú emberek érzékeny iránytűje, mindig visszatartotta: mit szól majd a világ, ha láthatólag is eltaszítja magától sok ezer éves őseit és testvéreit? Akikkel egyébként a valóságban, már régen megszakított minden érzelmi közösséget, és akiket őszinte utálattal szégyelt is.

Nem tudta ő azt: hogy egy zsidónak nem kell kitérnie, nem is lehet, nem is szabad kitérnie. A zsidónak egyenesen kell haladnia fölfelé a „Harcoldj én ellenségimmel”-től, a „szeressed felebarátodat”-on át, föl föl, egészen a Hegyi Beszéd „szeressétek ellenségeket” Országába.

Nem tudta ő azt: hogy a kereszténység nem valami magától támadt, eredeti világeszme; hogy ez a zsidó vallásnak csak egy magasabb fejlődési foka; hogy ez még ma is csak Út a Megváltás felé.

Nem tudta ő azt: hogy ha egy zsidó nem a saruját veti le, mint hajdani keleti ember korában, hanem a tagadását, a kétkedését, a vakságát hagyja kívül és így lép be az Országba, akkor ő nem csak, hogy nem tagadta meg zsidó őseit, zsidó testvéreit, hanem testvérül fogadta melléjük az egész emberiséget is. Mert felolvad abban az egyetemes emberszeretetben, amit ama Galileabeli hirdetett először

e földön.

És nem akarta ő tudni azt sem: hogy az ő nyugtalan, tolakodó, hangos, szerénytelen, mindenütt jelenlévő, mindenkinél mindent jobban tudó, minden szentséget kigúnyoló typusa gyűlölteti meg a nem lélek szerint való keresztényekkel azt a szegény, megcsúfolt, megrugdosott, leköpött és letiport hontalan, mártír népet, aki a prófétákat, az apostolokat és a Megváltót adta a világnak. Azt a népet, amelynek legszomorúbb végzete az, hogy nem tudja: hogy a Messiás, akinek a megszületését ezredévek óta sóvárogva várják, már meg is halt, ő érettük is: a feltámadott Krisztus.

Nem egyszer vetette ki hálóját ez a zsidó gentry Sámsonra, hogy betakarítsa a „barátai” közé. Mert micsoda pazar élvezettel lehetett volna az udvarházak termeiben, villogó ékszerek, mélyen kivágott ruhájú hölgyek körében ennek a gazdag földbirtokosnak, oroszánvadásznak, gáláns kalandok hősének, mesés erejű óriásnak és legendás hírű huszárnak benső barátságáról, mint a világ legtermészetesebb dolgáról, egy kis félórácskát szenvtelenül elcsevegni; hanyagul elvetvén magát egy angol bőrszék öblében. Nem rajta múlt, hogy sohasem tudott eljutni a bemutatkozásig, a kézfogásig.

Ezt a véletlen találkozást is ki akarta használni és izgatottan leste az alkalmat, mint újdonsült színész a végszót, hogy mikor következik az ő jelenése. Az alkalom azonban sehogy se akart mutatkozni, mert Sámsonék háttal álltak neki és el voltak merülve a szivar válogatásban. Egyszerre csak katonazene harsant fel az utcán és hangos csinnadrattával egy menetalakulás vonult el a szivaros bolt előtt. A medikusban fájó emlékeket ébresztett e kép és nyakát hátra szegve akkora lélekzetet szítt, hogy majd belerepedt a tüdeje és alig hallhatólag szólt oda a kapitánynak:

— Szegények! Nem tudják mi vár rájuk.

Sámson félig lehunyta a szemeit és úgy bólogatott lassan a fejével, mint aki azt gondolja magában: bizony sajnálni valók szegények; de szóval nem válaszolt.

Nem így a borstörő. Ez sietett belekapaszkodni a sóhajba, hogy el ne szalajtsa a kínálkozó alkalmat. És olyan hangon, mint aki megengedi ugyan, de nem helyeselheti ezt a gyengeséget, a nála megszokott velős tömörséggel adta le az ő egyéni véleményét:

— Elvégre odakint is kell valakinek lenni!

Sámson felingerelte ez az ostoba orcátlanság, de a jó ízlése tiltotta, hogy belekössön a semmirekellőbe. Az elégtételt a fiatal Tóth Lajos szerezte meg neki, akit nem különben bosszantott ez az ordenáréság. Mert a borstörő a közbeszólást csak lépcsőfoknak kívánta használni és annak elhelyezése után oda lépett a vitézségi érmes

önkéntes elé és kezét feléje nyújtva bemutatkozott, így: „Taft”. A orvos éppen e pillanatban esett át a rágyújtás gyönyöreire és magát meg nem zavartatva kivette a füstölő szivart a szájából; annak rendje módja szerint elfújta a gyufát és miközben azt egy hanyag kézmozdulattal ellökte magától, Taft-ra se nézve, ennyit mondott csak: „Nem kívánom az ismerőseim számát szaporítani”!

Az ifjúnak ez a fényes haditette elhárította ugyan Sámsonról a fenyegető kellemetlenséget, de azt már nem gátolhatta meg, hogy a jelenet hatása következtében vissza ne vonuljon elzárkozottságának fellelegvárába. És már is nem abban a színben látta a világot és az embereket, mint tegnapi föllobbanásában.

Ennek a visszazökkenésnek első áldozata a házasság intézménye lett. Mert mikor az utcán elvált a orvostól és magára maradt, ebben a napbarnította hangulatban vette elő a tegnapi félretett kérdést. Nem könnyelmű ledérséggel, de hűvös megfontoltsággal kezdte latolgatni a házaseletet, annak mindenféle formájában. Sok-sok fiatal úriasszonyt vonultatott fel emlékezetében és émelve gondolt azoknak kis piszkos pásztorórácskáikra, amelyekkel beszennyezik a családi élet tisztaságát. És nagy rokonszenvvel, kalaplevéve időzött néhai tanyai szomszédjai: az öreg bajuszos Gergely, meg a vén muzsikás Borbi emlékének. Akikről csak a hagyatékok tárgyalásán derült ki, hogy félszáznál több esztendeig éltek együtt a feleségeikkel és nagy szeretetben és Istenszemből nevelték fel „számos családjukat”, anélkül hogy valaha is törvényesítették volna a szerelmüket. Ezek után habozás nélkül az ő Erzsébetje mellett döntött, aki nem kívánja tőle a függetlensége feláldozását és nem vár tőle egyebet, csak hogy szeresse.

Hogy mit szól majd a világ?

Fütyül a világra. Arra a világra, amely szemet huny a kisdud házasságtördelések felett, mert hát be van tartva a forma; de elítéli a tiszta vonzódáson alapuló együttélést, mert nincs bevezetve a matrikulába. Hát a cseresnyevirág tán előbb a paphoz szalad, mielőtt megengedi a ménnek, hogy a másik virágról hozott életet ráhullajtsa? Vagy talán a szellő, csak az anyakönyvvezető előtt elsuttogott, kölcsönös egybehangzó kijelentés után suhan át a kukorica tábla fölött és fűrészi annak remegő selyemszárait a libegő hímor tengerében?

Hogy mit szól majd a világ?

Hát felemelte a világ csak a kis ujját is, mikor ötlet a Doberdó poklába dobták? Hát törődött a világ annak a megtört szívű, fehér lelkű asszonynak az ő nagy boldogtalanságával? A világ csak sápirozzék továbbra is ájtatos szemforgatással, de ő nem engedi magát háborgatni a boldogságukban, amelyhez nagy szenvedésekkel

váltották meg mindketten a jogukat...

Mielőtt visszament a kórházba, egy papírüzletbe tért még be, ahol rajzeszközöket vásárolt.

A következő napokon azután egyebet se csinált, mint a kertnek egy elhagyatott zugában rajzolgatott. Női ruhákat tervezett. Az Erzsi ruháit. Nem akarta, hogy a nagyvilági divat az ő Erzsébetjéből nevetséges bábót csináljon; de viszont azt sem hagyhatta, hogy a bikafői „ízlés” elsikkaszsa ezt a remekművet. Szobrász volt, szerette a nemes formákat.

Egy előkelő divatszalon készítette el a ruhákat, a legfinomabb anyagból. Kis Tóth Lajos uram, Sámson úr rövid utasításaihoz képest, rendre felküldte a póstacsomagokat Erzsinek a kastélyba; de nem mulasztotta el, hogy nagyra ne meressze a szemeit és vakaródzva fizette a borsos számlákat.

Péter és Pál napján levél is érkezett az Erzsi címére. Sámson kezeírása volt rajta. Az öreg ezt is felküldte egy ostoros gyerekkel, mert nem volt mersze, hogy maga kézbesítse azt: még nem találta meg a formát, hogy hogy is viselkedjék az új asszony körül. Erzsi remegő kezekkel bontotta fel az írást és mire a közepére ért, már nyúlt is a köténye után, hogy letörölje a könnyeit: így csak az Ember ír az Asszonynak.

Erzsébet! Tíz hónap óta viseled az özvegyi mezt. Elég volt belőle. Mához két hétre, este nyolc órakor haza érkezem. Akarom, hogy akkorra vesd le a gyászt és oltsd magadra vadgalambszín, nyersselyem ruhádat. Úgy várjál engemet, az Uradat. Jó vacsoráról gondoskodj és kettőnk számára teríts az ebédlőben. Se bor, se virág ne hiányozzék az asztalról. Gyűrűt ne viselj, függőt ne tégy a füledbe. A viszontlátásra. Sámson.

Pont a jelzett időben, a legteljesebb Ligetesből reszkető inakkal torpant meg a két félvér csikó a kivilágított kastély bejárata előtt. A lovászyerek gyorsan elkapta a hátra nyújtott hajtószárat és Sámson óvatosan lelépett a kocsiról. Erzsi az előírt ruhában a csarnokban várta. Sámson úgy találta, hogy szebb, kívánatosabb, mint valaha is és mosolyogva nyújtotta feléje a kezét. Erzsi bájos félszegséggel adta oda a magáét. Sámson nem eresztette azt többé el, hanem úgy kézenfogva vezette fel az ebédlőbe, mint egy szepegő nagy gyereket és ott leültette; ő pedig bement a dolgozó szobájába. Kis vártatva egy nyitott fedelű ékszerdobozzal tért vissza és az asztalra tette azt.

— Gyer' ide Bözsikém! — szólt a meglepett asszonynak és azután valamelyik ősanyjának vagyont érő karika gyűrűjével, fülönfüggőivel és kösöntyűjével ékesítette fel a világ legboldogabb

asszonyát.

Ez volt az esküvői szertartásuk, utána pedig lakodalmat laktak. Avagy talán Ábrahám pátriárka valami rabbinust kerített elő, mikor megismeré az ő feleségét Sárát és haza viszi vala az ő beduin sátrába

Ők ketten leszámoltak a háborúval, amely pedig mint a gátat tört ár, még évekig hömpölygött és gyűlölet iszapjával elposványosította a szíveket. De egyszerre csak vége lett. Azután csend következett.

Csend.

Csend.

Csend. A puszta éjszakai csöndje.

A bosnyák hadjárat idejéből maradt fenn az az adoma, hogy mikor egy tömegsírra kezdték volna ráhúzni a földet, a mélyből megszólalt az egyik halott: „Hé! én még nem haltam meg.” De a fegyelemhez szoktatott szanitéc letorkolta: „Csitt! a regimencarcúr jobban tudja.”

Ebben a háborúban se halt meg minden halott, ha négyen látták is lebukni a lováról. Akadt olyan kemény magyar koponya, akin kicsorbult a kozákszablya éle, de azért a kobakot csak nem szakasztotta be. Ennek a koponyának a gazdája aztán ellenséges földön került kórházba, felgyógyult és az ápolási költségeket úgy hajtották be rajta, hogy sok-sok évig ott tartották hadifogságban. Mikor aztán a sok embertelen munka, meg a soknál is több nélkülözés, testben lélekben úgy megtörte, hogy több hasznát már nem lehetett látni, akkor kiéhezve, lerongyolódva, halálos betegen szélnek eresztették a boldogtalant: menjen amerre lát. Ment is aztán, ment, mendegélt hetedhét országon át. Ág meghúzta, rög megvérezte és már alig-alig cipelte az élet terhét. Időnként rettenetes feszítő fájdalmakat érzett a keblében, mintha valami mérhetetlen nagy dolog akarna kiszakadni onnét. Egyetlenegy forró vágy fűzte csak az élethez, egy nagyon erős érzés: még egyszer akarta látni a kis fiát, a húst az ő húsából, a vért az ő véréből.

Egy nyomasztó hőségű nyári délután ért a bikafői pusztára. Jártányi ereje se volt már, csak éppen, hogy oda tudott vánszorogni még egy széna kazal tövébe, ahol elnyújtózott, mint a halálra hajsolt vad. A tüdeje úgy zakatolt, zihált, mint egy léket kapott fujtató. Azok a feszítő fájdalmak pedig igen rövid időközökben jelentkeztek, de már nem sajogtak olyan élesen. Kandi arculatú emberek, asszonyok verődtek a halálra való köré és értetlenül bámulták a vásott condrájú jövevényt. Egyszerre csak egy nyúlánk termetű, gyönyörű szép, matrózruhas, kilenc-tíz éves úri fiú furakodott a közelébe, kezében agarász-ostor nyéllel. Az

ostornyelet megösmerte: egyszer az ő kezében is volt ez, a tamási vásáron. Megtört fényű szemei még egyszer felvillantak és egész testében remegett, mert az úri gyereken ráismert a kis fiára. És egy végső erőfeszítéssel alig hallható, szakgatott hangon megszólította a gyereket:

— Hogy híjnak kis fiam ?

— Péter! — válaszolta a gyerek készségesen.

— Kinek a fia vagy?

— Az Uraságé!

A haldokló vándor éppen eleget látott, eleget hallott. Még egyszer, utoljára érezte azt az irtózatot, vajúdó feszítést és nyomban utána jól eső megkönnyebbülés áradt szét egész valóján és homályosuló tekintetével látta, hogy a kebléből egy véghetetlen, égis éró orgona emelkedik ki és hallotta, amint abból a Mindenséget megrázó erővel tört elő a zsoltár jajongása:

Öröködbe Uram! pogányok jöttek

És úgy érezte, hogy ő is vele harsogja a hárfás király panaszát. A körülállók látták, hogy az ismeretlen idegennek mozognak az ajkai és azt hitték, talán mondani akar még valamit, de csak egy halk sóhaj szakadt ki belőle...Azután az ajkmozgás is megszűnt. Kiszenvedett,

Az emberek lassan eloldalogtak, a gyerek maradt utolsónak. A kíváncsiság tartotta ott: ilyet még nem látott. Mikor észre vette, hogy magára hagyták, szorongó érzés fogta el és legjobb szeretett volna elszaladni, de nem mert hátat fordítani a halottnak, hanem úgy ráklépéssel lassan hátrálni kezdett. Végig így került ki a kazlak közül. Azután az ezüst fogantyús ostornyéllal megcsapkodta a lába szárait, mintha azok volnának a lovai és valami ismeretlen félelemtől hajszolva, felvágatott a kastélyba, ahol lelken devze jelentette az anyjának:

Édes anyám! Odakint a szérús kerten most halt meg egy hamberburkus.

Vége.